

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De Forma Et Characterere Sacrae Eloqventiae. Liber Decimvsqvintvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

eis sæpè succeditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant statuta legum, ecce quid proficit diffinitio sanctionum, quæ illi spernunt maxime qui ministrant. Sanè ad parendum humiles abiectique coguntur; compelluntur iussis obtemperare pauperuli, & nisi obtemperauerint, puniantur. Eandem enim rationem in hac re habent, quam in tributis.

Soli iussis publicis seruiunt, sicut soli tributa soluunt: ac sic in ipsis legibus, & in ipsa iusta rerum præceptione maximum iniustitiæ scelus agitur, cum ea minores quasi sacra obseruare coguntur, quæ maiores iugiter quasi nulla conculant.

(c.)

Finis Libri Decimi quarti.

DE FORMA, ET CHARACTERE SACRÆ ELOQVENS T I AE.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

HÆRETICIS intinxis affixis sensibus nostri Theophrasti memoria, qui licet naturam expleuerit viuendo, nobis tamen immaturus obiisse videtur; tantum sui desiderium bonis omnibus reliquit. Et eius quidem vir-

tutes posterior ætas intuebitur, nec ynquam de tanti viri sapientia, fide, religione, constantia, & assiduis in propaganda Crucis gloria laboribus conticescet. Scis ipse N. Qualis & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidem virum illum planè admirabilem in hac ferrea hominum ætate, quasi aurei generis particulam ostendisse natura videbatur, cuius vita perpetua fuit vitiorum censura, norma morum, clarissimarum virtutum imago, Vox autem iuge quoddam sapientiæ celestis oraculum. Erat illi ingenium velox, pectus sapientiæ, & virtutis ferax, mēs acris, præcella, & volucris (vt ita dicam)

flammis semper accensas. Quæ neque asperitibus rerum imminuta torpesceret, neque blanditijs oppressa conuieret. Corpus etiam ipsum laboris patiens, atque illius staturæ & maiestatis, quæ tantæ mentis pondus commodè sustentaret. Cumque à puero magnarum atrium fontes imbibisset, quibus professe aliquando mortalibus posset, non se vnus vitis parietibus conclusit, sed magno animo in totius generis humani commercium emisit. Emicuit tum illa non ancillaris facundia misera quædam necessitas, sed vis dicendi quædam ineluctabilis, quàm timerent improbi, venerantur boni, ipsi terrarum principes formidarent simul, & diligenter. Et cum per tot annos in his concionum fluctibus iactarentur, numquam inexhaustus ille fons arefesceret, sed vt Oceanus, qui aquas cælo, & terris præbet, in suis semper cursibus totus est, atque integer, sic ille se rebus humanis ita impendebat, vt dare quidem posset, nihil posset perdere. Nec mirum si tanta diuturnus ingenuis illius Oratoris vigor fuit.

hæreticæ

*Concionatoris egregij
laus.*

hærebat enim in altissimarum virtutum pietatis, demissionis, patientiæ, charitatis nixus radicibus. Nostri quale fuerit eius cum Deo contubernium, cum non secus ac hominum custos Angelus, in exteriora quidem se diffunderet, hæretet tamen totus origini suæ, & in se yndique per reciprocum veluti diuini amoris circuitus remearet. Nihil opinionis causa faciebat, omnia conscientia, patriam suam cælum perpetuo intuebatur, & Præsides Angelos supra se circumquaq; stantes dictorum, factorumque censores, vitam omnem existimabat aut supplicium, aut militiam, delicatum vero otium viui hominis sepulturam. Quamobrem opposuit se dum vixit murum pro domo Dei, sicut in Ecclesiæ propugnaculis non coronatus, & mollis, sed pulcherrimus, & coloratus. Contra impietatem, contra vitia, contra torrentem rerum humanarum impetum eluctatus est, eo semper animo, vt aut vincere, aut gloriosi operis clauum tenentem tempestas obrueret. Pugnauit, vicit, spolia in cælum præmisit, mox ipse in cælestium palmarum fructus spiritum exhaulit, vitæ & vitæ flore, & mortis opportunitate, diuino consilio ortus, atque exinctus. Sed hæc alij plenus. Mihi verò peropportunum visum est, præstantissimum hominis præsertim de sacra eloquentia æternum bene meriti iudicium hoc libro inferere, ex ea disputatione quæ illi fuit cum Logodadalo postrema, vt non inmerito Cygura diuini oratoris cantio possit appellari.

Redibamus forte ex concione cuiusdam adolescentis, ex eorum numero qui cruda adhuc studia propellunt in publicum; hic cum declamationem, non enim concionem dixerit, leuiculis Rhetorum floribus aspersam recitasset de pulpito, magna, vt erat linguæ volubilitate, gestusque non inconuenientia gratia præditus, videbatur imperitorum qui tum aderant iudicio non mediocrem laudem consequutus. Alij quippe laudabant mellitos (vt ipsi aiebant) verborum globulos, quibus tota oratio perfluebat, Alij in cælum efferebāt laudibus, descriptionem quandam Auroræ, delicatissimis expressam lineamentis, viuisque coloribus illustratam, quæ tamen argumento ita cohærebat, vt ceruix equina cum humano capite, quod belle dixit Horatius. Alii reconditam vim sapientiæ mirabantur, quod tam subtiliter Andromedam, cum natura humana, Persecum cum Christo, Danaen, cum Beata Vir-

gine, & nescio quem Pandoræ calcem, cum æterna beatitudine comparasset. Cæteri qui studiosiores optime eloquentiæ videri volebāt, quosdam eius in Pilatum & scribas, & Pharaonem, rabiosulas sane, sed inutiles inuictiuas prædicabant.

Qui minus ingenio poterant, calorem concionationis, & vibrantes oculos, & digitorum argutias, & pedum suppositiones, & pulpiti assiduas verberationes diligentissimè notauerant.

Nec mora, iam penè ab omnibus quasi aureus suadæ partus iactabatur. O felicem (aiebant) matrem! quæ tantum oratorem peperit, & quod excreset illa indoles? qualis erit feruor meridianus, si tanta primæ lucis riserunt crepuscula? Adfuit etiam e Poetarum grege, qui diceret:

Cedite doctores Romani, cedite Græij,

Nescio quid maius nascitur Ambrosio.

Nos qui plenis faucibus propinatas adulationes ferre non poteramus, cum Theophrasto nostro secessimus in exedram Nam & ab eo sciscitari remotis arbitris auebamus, quid de tota hac ratione concionandi sentiret. Itaque cum opportuno loco ad imaginem D. Pauli confissemus, rogauit, & per eius expressio in cera vultu, quem tantopere diligeret, ne quod ab eo sapè quaesitum esset & aliquando promissum, de sacra eloquentia iudicium bonæ fidei debitor, interponere vereretur. At ille remotis exultationibus, quibus sapè vtuntur, qui sunt carius inepti. Dicam equidem quod censo pro mediocri vsu, & facultate, quam mihi triginta ferme anni in his concionum laboribus exacti attulerunt. Nihil autem in hominem dictum velim, quem miseratione potius quàm castigatione dignum puto, & fortasse serijs eget monitoribus, quibus ad veram sapientiam posset informari. Vos de re quicquid est, non de persona accipite.

Sæpenumero mirari soleo deprauatam Profunda istus eloquentiæ licentiam sine fronte, & oculis, nihil enim aut veretur, aut videt. Heu quo usus fraterum deuenimus? Ecclesias penè ipsas in quærens in scenas, & conciones in theatralis ludos nituntur conuertere. Ignoscant mihi sepulti in sacris exedris, sed puto eorum cineribus, si quis modo sensus est, injuri dolorem, cum hæc iactantur in templis, quæ melius inter iudibundas aures in circulis, vel etiam theatris narrarentur. Nobis certè adolescentibus dicebatur à magistris eloquentiæ, Athenienses cū

Δ αααα Iudos

Orium vi-
ni hominis
sepultura.

Cygnam
canitio.
Occasio
dialogi.

ludos gladiatorios malo vicinarum urbium more, & exemplo, in suam urbem admittere percuperent, Demonachem, qui tum ferebatur in ea & ep. clarissimus, grauiiter oblituisse. Quo enim aiebat gladiatores cum misericordia, quæ in urbe vestra (Athenienses) delubris & aris colitur, vel euentam illam hominum lan. enam expellite, vel certè aram misericordix, quæ præ vestris stat oculis, euerite. Neque enim fas est ista quæ moribus dilucentissima sunt, iisdem sedibus commisceri.

Quare an idolatriam committat, qui de idolis antechizat. Tertull. de idolol.

Mihi verò idem, in re haud multum dissimili contingit exclamare, quò mihi fabulæ cum veritate: quò mihi phaleræ verborum cum sanctimonia? quò eu. igne vigili, & tremenda Christi ara silentiorum, & Satyriscorum lusus? ite primùm sacras imagines è templis conuellite, ignes extinguite, aras subruite, tollite mihi istam speciem plenam grauiissimæ sanctitatis, quæ vel impiorum sensus tacito quodam maiestatis fulgore perstringit. Vel certè si pudet tollere, tot religionis nostræ pignora, quæ contra vanitates istas clamant, obnubite, tum fabulas narrate, quamquam terram ipsam piè sancteque consecratam, nisi eradatis, ad has voces indignatum iri crediderim. Fuit quondam tempus illud, quò instat grauiissimæ matronæ sacra in publicum procedebat eloquentia. Nunc autem pudet dicere, sed piget tacere, hæc, ut leuis meretricula se lenociniis & fucis inbnuat, haud enim negat, quod ipsa talis sit, nec si velit, possit: nec si possit velit.

Quin audieratim: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, & quando nata es in die ortus tui non est praesens umbilicus tuus, & aqua non es lora in Iaiusem, nec sale salita, nec inuoluta pannu. Quæ enim radix Chanaan nisi Gentilitas? Ecquid pater Amorrhæus, nisi queni sibi fingunt auctorem, & Deum eloquentiæ Mercurius aliquis aut Hercules Ogmus? Ecquæ Cethæa mater? nisi Ethnicorum, Sophistarum schola? Quid umbilicus minime praesens? & aqua salutaris, ac salis, panorumque inopia, nisi sordes, & stultitiam, & nuditatem, istius denique impudentis turpitudinem prædicant. O mores! adeone generosus ille sanctorum patrum spiritus extabit in nobis, ut pudeat eos agnoscere, qui nos tamen (si modo Christiani sumus) in Christo genuerunt? scilicet pudor est cum Petro, &

Paulo, cum Matthæo, & Ioanne loqui, summa enim barbari, & lingua, voceque absonti. Qui igitur diurnis, nocturnisque legendi manibus, qui apud molles cathedras appellandi. Philostrati, Ouidii, Plinij, Plutarchi, addite etiam Petronios, Apulcios, ita illi ipsi, quos æternis tenebris sepelire oportuit, prodeunt non in scholarum umbracula, iam enim commune est, sed in suggestum concionatorum, & in hanc lucem Christiani nominis, quàm ipsi si reuiuiscerent auctores, non audent intueri. Tertullianus, libro de idolatria Ludimagistros, qui fabulas Poetarum docent, *Affines esse ait multimodæ idolatriæ: Primum quibus necesse est Deos nationum prædicare, numina, Genealogias, Fabulas, ornamenta honorifica quaque eorum enunciar. tum solemnissimæ festaque eorumdem obseruare, ut quibus vestigalia sua suppetant, ipsam primam noni discipuli stiperem, Mineræ & Honoris, & nomini consecrare.* Quo igitur in numero fabulosos concionatores censuisset? Adeone sacrarum literarum fontes exaruerunt? Adeone cœlestis eloquentiæ flumina sunt exhausta, ut à Luciano & Herodoto, & Pausania, & si quid est istius farinae hominum, querendum sit quid dicas, aut quo modo concioneris? Audiuntur illi sacris authoribus frequentius immixti, laudantur eorum sententiæ, & loquuntur mortui in Christianorum pulpitis, nonnulli quos viuos vix Epicuri admississent. Commisecit Christus cum Orpheo, ut in Alexandri Imperatoris Larario Plato: Atticus cum Paulo cum Petro Thucydides, & Lucas, cum Apollonio: Præclaram scilicet mixturam, & quid restat, nisi ut Deiparam quoque Virginem, cum Helena confundamus? Absit verbo inuidia, sed timendum est, ne qua hic cœlestis ira lateat, quàm nostri sensus satis non agnoscant. Audio tonantes minas. *Venite confundamus linguam eorum.* Ecquid aliud sunt quàm linguæ miscellanæ & confusæ tot profanorum autorum idiomata? quos ceteri qui spretis Catholicis scriptoribus conantur ingerere, Babel astrunt, quam Deus spiritu oris sui extuffabit. Deinde plaudunt sibi miseri, quasi pulchri sint, & beati, quod ab imperitiis forte adolescentibus, hæc eorum plausibus celebretur eloquentia. Heu quàm earè leues illi sumi gloriolæ constabunt, nisi forte satis magnam praesidium arbitrantur in sua eloquentia positum, ut se aduersus tremendum summi iudicis Tribunal

Comparatio stulta.

bunal defendant, cum ab ipsis Dæmoni-
 bus accusabuntur, quod spreta litterarum sa-
 crarum maiestate plena sanctissima crudition-
 nis, ad nugas, & quisquillas deflexerint, qui-
 bus, ne Adonidis quidem horti, quos ipsi
 memorant magis steriles unquam fuerunt.
 Sed alia est ratio eorum, qui hæc parçè,
 & sapienter vsurpant, alia eorum, qui
 totas conciones his deliramentis infere-
 ciunt: qui debebant hoc fulmen Baruchis at-
 tendere. *Filij Agar qui exquirunt prudentiam,
 que de terra est, negotiatores terra, & Theman,
 & fabulatores, & exquisitores prudentia, &
 intelligentia, vim autem sapientia nesciunt,
 neque commenti sunt sententias eius.* Hæc astu
 quodam mentis Theophrastus noster effu-
 dit, ad cuius orationis gravitatem cõhorru-
 erunt, qui prius ad molliore dicendi rati-
 onem videbantur propensiores, neque enim
 tuerentis in se fulminis pondus aut expectare
 poterant, aut auertere. Nonnulli etiam ex
 imperitorum numero minus assequuti, quid
 vellent hæc oratio; iam palam omni eloquen-
 tiæ decernebant exilium. Itaque diu pres-
 so ore substitimus, donec tam austerum
 sermonem exceperit Logodædalus, vir cætero-
 qui bonus, sed qui orationis cultui studere vi-
 debatur impensius, quanquam ab istis inep-
 tijs longe aberat, quas tam acri castigatione
 Theophrastus verberarat. Ille igitur ut patro-
 cinium susciperet eloquentiæ, quam habebat
 in delicijs,

Adonidis horti.

Baruch. 3. 13.

Extrema disciplina non sunt penitus reprehendenda

Verè tu quidem (ait) Theophraste, & istos
 quos arguis rugatores adolescentulos, qui
 totam cœlestis eloquentiæ rationem corrup-
 perunt, nemo excusat, nisi sit ipse dementis-
 simus.

Verùm subit illud interdum quærere sit
 ne aliqua in rebus diuinis adhibenda eloque-
 tia: Inuentas enim permultos homines alioqui
 minimè malos, sed in ea parte nimis (vt ar-
 bitror) austeros, qui quod ijs à puero non
 sint artibus informati, quibus ingenia ad ho-
 nestum excitantur decus, eloquentiam quam
 se assequi posse diffidit in alijs reprehendit,
 quod non tam charitate communi, quam sui
 amore, & gliscentis cuiusdam inuidentiæ sti-
 mulis facere videntur. Nam cum ipsi maxi-
 marum artium sint imperiti, alieni ingenij
 florem ægris oculis intuentur, & malunt
 quod cuique facilius est, bonas disciplinae cõ-
 temnere, quam ad eas ingenium cum multis
 qui in co puluere à viris doctis extolberit la-

boribus applicare. Fucum igitur omnem elo-
 quentiam esse dicant, proprium gentilita-
 tis bonum, Christianis hominibus indignum,
 stibellum vanitatis, nidum superbiæ, idolo-
 rum denique seruitutem: quibus sanè verbis
 nimis atrocibus, æternum videntur optimis
 artibus exilium indicere, Sed hæc tolerabilio-
 ra viderentur, si qui hanc prædicant immo-
 deratius, aut Apostolorum sanctorum monia flore-
 rent, aut vt aliqui Thaumaturgi præpoten-
 tem ad quælibet intraculorum genera expedi-
 rent manum; sed cum ipsi homuli sint consi-
 lij, & mentis inopes, ægrè mihi persuadent, vt
 ablegatis humanis prædicijs, quibus vitam, &
 res nostras diuina prouidentia dispenfat, ad
 otium & desidiam confugiam. Quamobrem
 dum vacui sumus, & iam calere satis res visa
 est, cupio, & eorum rationibus occurrere, &
 eloquentiæ decus, atque honestatem ab ini-
 quissima calumnia vindicare.

Eloquentia defensionis.

Primum sciscitari ab ijs doctoribus velim,
 malumne putent ex se eloquentiam natura-
 lem: mala certe nemo dixerit, qui modo sa-
 næ mētis fuerit: nam quod homo animal pro-
 uidum, sagax, acutum, plenum rationis & con-
 silij, intus animi sensus oratione quasi exi-
 mis quodam mentis simulachro depromat,
 hoc donum Dei est minime contemnendum.
 Itaque & qui in ea re vberiores sunt & acutio-
 res, hos quasi meliore cœli riuo irrigatos a-
 mamus & suspicimus. Quid igitur si a natura
 nihil mali est, ab arte ne quid lateat verend-
 um est? At quid ars, si modo recta sit, aliud
 conatur, quam insitam vim naturæ promoue-
 at, incitet, excolat? An si quæ ex ingenij boni-
 tate, & vtu quodam lauioris consuetudinis
 exiit eloquentia nihil habet reprehensionis,
 tum demum censetur vitiosa, cum laboribus,
 & studijs honestissimè culta fuerit. At verò
 ars nimis mollem, & ornatum facit eloquenti-
 am: certè si iam ornatus & iucunditas accula-
 tur, verendum est ne non tam nobis cū oratori-
 bus quam cū Deo ipso prepotente illius pul-
 cherrimis mundi artifice, certamen constituti
 sit, atque susceptum. Exurgat quippe momus,
 & dicat, quomodo tot micantium siderum in
 cœlo formæ, num satis vno sole collustrari cœ-
 lum poterat; quorum in mari tot margaritæ,
 tot flores in terris, tot marmoris, auri, ar-
 gentique veng, quibus sine sui dispendio ca-
 ruisse mundus. Quorum hæc a summo rerum
 conditore inducta: num satis fuisset cœlū la-

O πῶς τῆν
 ἰδοὶν πρὸς
 τὴν ἰσοίαν
 τῆς φύξης
 ἢ ἀνίχεται
 τὴν προση-
 λῶσαν, τῆ
 τόματος
 τοῖσιν ἔσ
 καλλῶ.
 Dionep. 450
 & multa
 consequen-

xius amplioresq; terras, vel etiam plures mundos, ad multarum animantium usum fabricare, quam vnum tot ex terra sedulitate conquisitis ornamentis expolire: quid artes ipsę, quę non pariantur naturam suo frui ingenio: quorsum tam varię, & tam multiplices inuentę, quanto melius erat vniuersum semel conditum, sua, vt ita dicam, ingenuitati permittere, quam tot exquisitis artificiorum generibus a naturali cursu detorquere? Hęc si quis diceret, merito ridiculus, ne dicam impius videretur, qui summam Dei in constituendis, ordinandisque rebus prouidentiam ad suam censuram reuocaret: Nec dissimili profecto genere videntur in humanam societatem iniurię, qui hoc quantumcumque est linguę, & orationis commercium, quo a brutis animantibus distinguimur, esse quam ornatisimum vetant, quasi verò, quę vna pars est corporis (si bene casteque regatur) præstantissima, negligere omnino atque abijcere debeamus. Sit (inquiunt) ornata, & pexa oratio, nemo vetat, sed id duntaxat in scenis & theatris, vel etiã in foris, & concionibus, in quibus albis velut quadrigis triumphare, & magno fremitu plausuque celebrari solet. At vero in templo, in ijs domicilijs, quorum testata ipsa sancta sunt & pudica, quid attinet hanc suadam in fastu, & gloria volitantem, immoderatus ostentare, quam nec Christiani ingenij mitis simplicitas, nec aures salubrioribus innuitatibus succis admittunt: parum abest quin illi obturdant.

Quid ornate dicere qui-
piam audis
asiam v. r. d.
dicere exi-
stimas
August.
apud S.
Prosop.
Sens. 265.

Templi
structura.

Dicite Pontifices in sacro quid facis aurum?

Etenim si templa, & res diuinę carere omni cultu, & perpolitione debent, cur in Ecclesiarum structuram tantus impenditur labor, vt in profusam laxitatem excurrant, vt marmoribus inersitate fulgeant, vt laqueatum dignitati pavimentorum respondeat nitior, vt pictis specularibus, peristromatis, & imaginibus ad certamen vsque pulchritudinis, luxurient? Quorsum tam lauta vastorum suppellex explicatur? quorsum tot lychni pensiles: tot aromata, tot gemmę, tot faces? tot & tam accurata munditię, quę spectantium oculos, & sensus intimo religionis horrore perfundunt? Quin nos renocatis ad fictilia, quin stultos Salomones, Constantinos, Iustianos, Carolos dicitis, quibus nihil fuit antiquius, quam æternę mentis numini consecratas domos singularibus in dies ornamentis distinguere. Addo mellitissimos etiam

symphonicorum cantus, dulcesque omnis generis fidium modulos, veteris quondam scenę, & conuiuiorum delicias, a sapientissimis auctoribus in Ecclesias inuectos esse, quę nemo reprehendit, nisi qui religioni, & sanctimonię bellum indixerunt. Deo enim hæc fiunt, cuius tam venerandum est numen, quam certa diuinitas. Qui igitur sacro oratori merito succenseat, si in diuinis laudes quam expolitissimam profundat orationem, cum in eius gratiam nihil possit satis esse perfectum? Sed hæc, inquiunt, ab Ethnicis ingenijs, & artibus profecta, Deo placere nullo modo possunt. Primum quis eos docuit inuentum esse Ethnicorum eloquentiam: Nam parum summis illis Hebræorum mentibus tribuunt, si existimant bene dicendi præsidij fuisse destitutas. Sed esto a gentibus expresserimus, & vnde ipsę habuerunt, nisi a Deo bonorum omnium largitore? quod fit, vt nihil illis suum existimamus, sed ab iniquis usurpata possessoribus, in legitimum dominium afferamus, nam si profecto id sumunt quicquid a gentibus boni fuerit, prælibatum, id si in nostras manus, vsimque venerit, continuo esse repudiandum? nouum illis solem, novos mundos condere oportet, ne commercium elementorum habeant saltem cum gentibus commune. Nesciunt simplices ingenij homines ipsa ethnicorum templa terribis flagitijs polluta, cum in Christianorum puritate deuissent, non semper excisa fuisse, atque conuulsa, sed suis expiata sordibus id sanctissimos vsus concessisse. Sic enim Panthæum illud accepimus Dæmoniorum omnium receptaculum, in Sanctorum omnium adem esse conuersum, vt in ipsis sedibus, in quibus confederant castra impietatis, Christiana religio, & pietas fremente Diabolo triumpharet. Nam & David sibi coronam ex auro idoli Moloch comparauit? Num Christus famosę illius Magdalenę comas in suum obsequium dedicatas abradi iussit? At certe totum sensu debuerat crines toties malę pexas, malę vnguentatos, non crines, sed Dæmonum pilosorum (quos Aquila *ῥιχιδάρας* appellat) nidos, inuentus illecebras, & miserarum victimarum libidinis retia, celeriter amputare, cur ijs tangi, extergi, perfricari voluit? nisi vt ostenderet nihil esse impurum, quod suo esset cultui, obsequioque maucipatum. Equis iam audebit impudicę eloquentię nominare, quę se Deo deuouerit?

Ne

Malum in
in bonum
conuertere.

Ne autem videar ex sensu meo loqui, profertam clarissimorum authorum testimonia, qui à Christianis eloquentiam minimè negligendam, sed omni studio excolendam, vel etiam authorum profanorum lectione varia, quasi lectis epulis à tenero nutriendam censuerunt. Omitto sacras literas, in quibus Aaron vel Dei testimonio eloquens appellatur, & sapiens tanquam imbres mitrere dicitur eloquia sapientiae. Diuus Basiliius vir non minus eximia sanctitatis, quam florentis eloquentiae, in ea oratione, quam habuit ad iuvenes de utilitate ex Graecorum scriptis percipienda, quam aperte suadet adolescentibus, ut poetas, historicos, oratores, & omnes omnino homines frequentent, à quibus aliqua utilitas in animi culturam permanere potest, & ne quis fortè dubitet, eius verba subiiciam. *Επι τὴν τὴν παρασκευὴν, καὶ ποιητῶν, καὶ λογοποιῶν, καὶ ῥήτορων, καὶ πάντων ἀνθρώπων ὁμιλητῶν ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν ψυχῆς ὀφελείαν ἀφελεία τις ἔσθαι.* Addit autè humanioribus literis imitandos esse, qui ad sacras affectant viam, quod pereleganti similitudine declarat expressius, sicut enim insectores, remissioribus quibusdam coloribus imbuere solent vellera, antequam viuum, & pertinacem Amethystini, aut purpuree florem inducant. Ita, inquit, & nos, ut solida honestatis iaciamus per solidum fundamenta, operae pretium est à teneris, mansuetioribus studijs intingi, antequam ad sacras, augustioresque literas accedamus, sic enim fiet ut refractos in pellucido fontis liquore radios videre consueti, ipsum demum solem acriori mentis obturu contemplerur. Quae profectò vir diuinus non diceret, si graecorum eloquentia Christianis hominibus interdicitum putaret. Nam cur ea nos comparare iuberet à puero, quorum aetate iam prouectis non tantum vultus esset nullus, sed magnum etiam dispendium. Quid ipse qui Basilio confors, & particeps omnium studiorum, atque consiliorum fuit diuus Gregorius Nazianzenus? In Basilij funebri laudatione generoso admodum animo succenset imperitis, qui liberalioris doctrinae studia contemnant? Illud, inquit, inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere, non de hac nostra solum, ac nobiliore loquor, sed etiam externa, quam plerique Christiani prauo quodam iudicio, ut insidiosam, ac periculosam, & procul à Deo auertentem aspernantur, & caetera, quae Graecè melius: *Οἶμαι ὅτι πάντων ἂν ὁμολογήσαι τὸ νῦν ἔχόντων παίδευσιν τὴν παρ' ἡμῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον, οὐ ταύτῃ μόνον τὴν εὐγενεστέρην, καὶ ἡμετέραν, ἢ πάντων τῶν λόγων ἐκείνων, καὶ φιλοτιμῶν ἀτιμάζουσα μόνον ἔχεται τὴν σατυρίας, καὶ τὸ κάλῳς τὸ νομῆναι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξωδὸν, ἣν οἱ πολλοὶ χριστιανοὶ διαπίπτουσιν, ὡς ἐπιβέλοντο σφαλερῶς, καὶ θεῶν πόρρω βάλλουσαν κακῶς εἰδότες ὡς περ γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἄερα, καὶ ὅσα τέταρα, οὐκ ἐπίειδ' ἡ κακῶς τινες ἔμελλε φασίμ, ἀπὲρ θεῶν τὰ θεῶν σέβοντες, διὰ τὸ τοῦ περιφρονητέον, ἀλλ' ὅτι Χρησμοὶ αὐτῶν παρὰ βέβαιον, πρὸς τὴν γῆν καὶ ἀπὸ λαοῦσιν, ὅτι ἐπιβίβουσι διὰ φεύγουσιν εὐ τῶ κτίσει τὴν χησίμ ἐπανιστάτες κατὰ τοὺς ἀφρονάς.*

Tandem concludit. *Οὕτω καὶ τῶν τῶν μετὰ δευτέρου τε καὶ θεωρητικῶν ἐδξαίμεθα ὅτι ἢ εἰς δαίμονας φεραὶ καὶ πλανῆ καὶ ἀπαθείας βυβλῶν, διαπίπτουμεν.*

Eadem fermè Synesius in Dione: *οἱ ὅτι ἀσεμφοῦσιν οὗτοι καὶ ὑπερόπτοι ῥητορικῆς, καὶ ποιητικῆς, οὐ μοιδοκῶσι, καὶ οὐκ ἐκόντες εἶναι, τῶν πενιῶν ὅτι φύσει καὶ τὰ μικρὰ ἰκανοὶ ἐστὶν κατετα.*

In quibus offendit eloquentiae contemptores tales esse non sua sponte, sed ingenij penuria, tum eos hoc opusculo satis mordacitate perficit. At qui in omni studiorum genere fuit eminentissimus Diuus Augustinus, *Aug. l. 2. de doctr. Christ. c. 40.* postquam eloquentiae diuitias à profanis authoribus monuit esse repetendas. Aspiciamus (inquit) quanto auro, & argento, & veste suffarcinatus exierit ex Aegypto Cyprianus doctor suauiissimus, & Martyr beatissimus. Quanto Lactantius, quanto Victorinus, Orator, Hilarius, ut de viuis taceam, quanto innumerabiles Graeci quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moses fecerat, de quo scriptum est, quod eruditus fuerit omni sapientia Aegyptiorum. Addam Augustino Lactantium, qui sic in institutionibus scribit. *Lact. li. 1. de inst. c. 19.* Licet possit sine eloquentia (Christiana religio defendi) ut est à multis sapè defensa, tamè clausa.

Eloquentia humana bene cum sacra miscetur.

τοῖς ἔξω γὰρ τῶν προπληροῦσιν τοῦ αἵματος ἰσχυροῦ.

προσκατὰ τὸν τῶν φωνῶν τῶν ὄψιν.

Contemptores eloquentiam humanam.

ritate, ac nitore sermonis illustranda, & quodammodo differenda est, ut potentius in animos influat, & vi sua, & instructa religione, & luce orationis ornata. Quod autem gravissimis sententijs hic effantur, non modo ipsi, sed alij in suis scriptis constantissime sanxerunt. Domum te N. deducam tuam, vis ordiamur a Mose scriptorum omnium sanctissimo, eodemque vetustissimo, cuius scripta non modo cincinnulos habent interdum oratorios, sed, & poeticas redolent amoenitates, tanta insuper orationis maiestate, ut suavi quodam terrore percellat animos simul & delectet. At Iobus ille vir non minus patientis animi quam præstantis ingenij, qua orationis assurgit gravitate, quot floribus luxuriat, quot vegetis, & illuminatis Rhetorum coloribus accenditur: videas quippe apud eum descriptiones omni expolitione distinctas, & ita vividas, ut rem magis videre, quam audire te credas. Sume tibi ex tanto numero equum bellicosum, & vide quam audaci genio a viro sancto expressus est.

Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nunquid suscitabis eum quasi locustas, gloria nam iam eius torvor.

Terram ungula fodit, exultat audaciter, in occursum pergit armatis.

Contemnit pavorem, nec cedit gladio, super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus. Feruens, & fremens sorbet terram, nec repusat tuba sonare clangorem.

Vbi audierit buccinam dicit: Vah procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & ululatum exercitus, sume hebraica in manus quorum valde peritus es, & expede, quid ad florē elocutionis, tantis & tam magnificis sensibus desit. Etiam nescio quomodo ut sæpe fit, pleraque in proprio idiomate sunt augustiora: nam vbi nostra versio habet. Circundabis collo eius hinnitum, est in hebræo textu

התקיש עיניו רזכה: quæ si latine ad verbum reddas, significant, Nunquid inducolum eius tonitru vide quæ species magnitudinis: equi cervicem tonitru, quasi veste amictam: & hæc virum loqui, qui ferrus quintus fuisse ab Abrahamo. Quanquam scio nonnullos hoc scriptum Mose tribuere, inter quos est Methodius Martyr, & Episcopus, sed non negant à Iobo primum Arabicis literis consignatum, & ex eo deinde volumine librum à Moysè compositum, quem nunc præ mani-

bus habemus. Verum, quid ad nos attinet, cum nouerimus hæc siue à Iobo dicta sint, siue à Moysè sancti Spiritus afflatu, atque impulsu fuisse dictata, quæ nisi extaret auctoritas, vos forte phaleras verborum diceretis. Gradede nunc à Iobo ad Dauidem, & Salomonem Reges, quorum ille quam speciem eloquentiæ non est complexus in illis canticis, quorum luce non minus Ecclesia, quam sole Mundus illustratur: si narrat, & effatur, fundit oracula, si pugnat, torquet fulmina, si hortatur, faces accendit, si consolatur, miscet nepenthes, & vbi de industria emoluit orationem, totus ut ipse ait *torrentes deliciarum* immergitur. Alterius vero, ut vestis regia, sic auro tota riger oratio. Siue enim in parabolis sententias, magna illius mentis pondera, in aculeatas verborum stringit argutias, siue in canticis, delicatissimo flore orationis luxuriat, siue in Ecclesiaste luxus Regum, & fragiles mortalium spes, opeque, nec non lubricas huius vitæ castigat voluptates, nihil est hæc eloquentia diuinius. Quid in Prophetis, eequem reperies indiserum? num omnes de rebus diuinis canunt quodammodo classicum, num grandem, & læcetofam vibrant orationem, quam auro ferroque simul lucere, & micare fulguribus dixeris. Atque inter eos

In eloquentia sacra excellunt

Isaias vir nobilitis, & urbana eloquentiæ ce-

setur ab Hieronymo. Daniel vero humana diuinaque sapientia, à summis, ut ita dicam, va-

*guiculis ad verticem vsque perpolitus, ipsos Reges idololatras capit, oblectat, fulminat. Sume Aggæum, sume Zachariam, sume Hieremiam amanuenssem Baruch, sume ipsum eductum ex gregibus, atque armentis Amos Prophetam, & ex eo, quem illi fortasse hircosum dixerint, audies quæ mirari possint vnguentati. Quid quod scriptor Machabæorum aperte & elegantiam sermonis desiderat, & si quid rudius exciderit per interualla, stylum excusat, *In his inquit, sciam finem sermo-**

ni, & si quidem bene & ut historia competat, hoc & ipse velim: in autem minus digne, concedendum est mihi. Sicus enim vnum semper bibere, aut semper aquam, contra est, alternis autem ut, oblectabile: ita legentibus, si semper ex altius sit sermo, non erit gratus.

Vides igitur authorem, quasi ex Rhetorum præceptis temperare stylum, qui ut in pictura luminibus umbras, sic in oratione lumina quo magis eniteant remissioribus interduam sententijs adiungi volunt. Hæc canonicus

Eloquentia humana Moyses & Iobus vsi.

Iob e. 39. ver. 29.

Orator.

In eloquentia sacra excellunt

D. Pla

nonicus auctor diceret, si accurati sermonis elegantias, atque suavitates in facris commendandas esse duceret?

Tam te ad sacros Evangelij concionatores adducam, age quid Paulo sublimius? nihil hic eloquentiam moror verborum fucis illitam, & vanissimo periodicularum ambitu tinnientem, volo grandem, præcellam, & heroicis sensibus exaggeratam, quid hac in parte Paulo defuit? quem longe aliter, quam ille, Periclem, tonare, fulminare, & permiscere concionibus orbem terrarum dixeris: videas illum hominem *μυρομοχθῶν* modò Iudeis, modò Græcis, modò Romanis mixtum divini verbi semen vndique spargere; si docet, nihil illustrius, si disputat, nihil eius calore pugnacius; si consolatur, nihil blandius; si minatur, nihil imperiosius. Hic Genealogistas Iudæos confudit, hic ab Epicuræis ruborem expressit, hic Stoicorum nationem plenam contentioso fastu ad Christianam mansuetudinis disciplinam perduxit, hunc causam è cætenis dicentem Præsides timuerunt, & ipsi ante reum palluerunt Iudices, Reges lacram penè eius penulam, & vincula complexi de regali maiestatis sede ad Christianam humilitatem sese abiecerunt. Hunc supra humanam sortem, quasi de turbine loquentem Lycæones instar numinis coluerunt. Fuit planè beatorum os eius, fons ille egrediens De Paradiso Dei, qui in quatuor erumpens flumina, totam Ecclesiam mirabili aquarum suavitare, copiaque respersit. At dices, reprehensus est à D. Chrylostomo Christianus quispiam, qui Paulum Platone disertiores fuisse contendebat, quod nunquam fecisset, si eam, quam in Paulo prædicat eloquentiam, vir acerrimi iudicij, & profusi in virum sanctum animi cognovisset. Erat omninò quisquis ita iudicat, nam Pauli eloquentiam vbi que miratur Chrylostomus, eamque ab illo, & ante miraculorum editionem, & in ipsis demum miraculis adhibitam fuisse perimaginam assererat, verum negat fuisse eloquentiam, quam eo tempore Græci excolebant, curis dumtaxat inambus verborum lascivientem, sed reconditam vim magnæ mentis, que in figuris sententiarum longè aliter, quam in telluratis dictiuncularum nugis sese expromebat. Deinde longè efficacius argumentum aduersus Ethnicos esse comprobatur, si dicamus Apostolos rudes, & indifertos, tantam sapientum multitudinem vicisse, quam si eorum

prædicemus eloquentiam, quæ & longè minor erat vberissimo sapientiæ fonte, quem superiorum præconum mentibus præpotens Deus indiderat.

Luber post illos longam sæculorum, atque oratorum seriem percensere? occurrent tibi in ipsius adhuc Ecclesiæ cunabulis, qui viti Clementes, Ignatij, Dionysij propagita, quorum primus varias epistolas, & recognitionum libros eo stylo conscripsit, qui instat puri amnis labitur sine vllis sordibus, alter totus ardet, & instat ignei torrentis perlabitur in animos oratione non inculta, nisi fortè ut vnum afferam pro multis, hæc idiota verba existimas, & non figurati oratoris *τῶν ἡμετέρων ἐστὶ σαδὶς, ἐκείνῳ σέφανοι προσδοκα Χριστὸν τὸ ὕιον τοῦ θεοῦ τὸ ἀρχονον ἐν χρόνῳ, τὸ ἄφρατα τῆ φύσει ὁρατὸν ἐν σαρκί, τὸ ἀληλάφρατον, καὶ ἀνασθὴ ὡς ἀνώματον, διὲ ἡμᾶς ἵ ἀπὸν, καὶ Ἰηλασθῆτον ἐν σώματι. τὸ ἀπαθὶ ὡς θεός, διὲ ἡμᾶς ἵ παθῆτον ὡς ἀνθρώπου, τὸ χετὰ πάντα ἵστανον διὲ ἡμᾶς ἵστανόμενᾶντα.*

Patrum eloquentia.

Cōcionator.

Ignatius in ep. ad Polycarpum.

Tertius verò quasi Aquila in purissimum ætheris locum volueribus pennis subnixus, nescio quid humana voce grandius loquitur, quod æternæ mentis, & Angelorum sapientie commercium.

Volue secundum, & expende quantus Athenagoras, qui in eo mihi videtur maximè eloquens, quod minimè profiteatur eloquentiam, licet adamantinam quandam orationem habeat, si sine lepore, & festiuitate quadam ingenue dulcedinis, vide num quis elegantius, & disertius hunc locum attigerit, quo Deus solus adorandus, non autem mundus perhibetur.

Athenagor.

Αλλ' οὐ ἔστον, ἀλλὰ τὸ τεχνίτιον αὐτῶν προσκλινητέον. οὐδὲ γὰρ οἱ πρὸς ἡμᾶς ἀφικνόμενοι ὑπάτικοι παραλιπώντες ἡμᾶς τοὺς ὄρχοντας, καὶ δεσπότας θεραπεύειν παρ' ὧν ἀνδέων το, καὶ τὴν ἰστέον, ἐπὶ τὸ σεμνὸν τὸ χετὰ γωγῆς ὑμῶν χετὰ εὐγισμ, ἀλλὰ τὴν μὲν βασιλικὴν ἐσίαν τὴν ἄλλως οὐ ταχόντες αὐτῆ βαυμάξθσι χαλῶς ἡσχημένῳ, ἡμᾶς ἵ πάντα ἐν πᾶσιν ἀγισι τῆ δόξῃ, & cetera, quæ grauiter admodum, & ornate differit.

Athenag. in legation. pro Christianis p. 17. c. 18. edit. H. S.

Est sanè pulcherrimus hic mundus, nam magnitudine cum sit excellens, ut omnia, sic pulchra omnia continet, nõ ipse tamè mundus, sed ar-

Adorandus Deus, non mundus.

D. Paulus.

D. Paulus Platone disertior.

ificiosus ille conditor eius adorandus est, ut neque vestro imperio subditi, quum aliqua re indigent ut assequantur, quum vos adierint omnis vobis dominus, ac principibus, nulla que affertis honore, ad palatij vestri magnificentiam se conuertunt, sed edificij regij tam elegantem structuram obiter admirati, vos ipsos ante, supraque omnia honorant. Verum hoc interest, quod vos reges in vestrum usum ades regias adornatis. Mundus autem à Deo non indigens factus est, est enim Deus sibi omnia lux inaccessa, mundus perfectus, spiritus, volentis, verbum. Sive igitur mundus, velut organum quoddam concinnum est, & numero se mouetur, illum duntaxat qui fides pulsat, & concinnam modulationem accinit, non organum ipsum adoro. Hæc, & similia quæ fufius profecutur, non nisi à magno pectore, pari eloquentia manare possunt. Qui in eodem genere versatus est Iustinus Martyr, licet non habeat illas orationis sirenulas, quas inepti fortasse requirerent, qui hanc apologetici sermonis legem non vident: est tamen ob fecundam multiplicium doctrinam, castamque robustæ orationis sobrietatem sapientum iudicijs admirandus, nec immerito à Photio dicitur πολυμαθίας τε καὶ ἰσοπέδων πνεύματι νεοσολοκιστῆς huius discipulus fuit Tarianus Assyrius author florentissimi libri, qui & nunc extat contra Græcos nauiter conscriptus, qui licet in eo se barbaræ Philosophiæ sectatorem (nam barbaros etiam Christianos gentiles Philosophi vt Iamblichus, & Amelius appellabant) profiteatur, apparet tamen ex ipso opere quam accurate linguam in Iustini schola limauerit.

Iustinus
martyr.

Tarianus.

Irenæus.

Nec vero istis minor Irenæus Lugdunensis Ecclesiæ sempiternum decus, idem Pontifex, & Martyr, qui sub Commodo Imperatore, & Eleuthero Pontifice vixit, & tempore Seueri Imperatoris Martyrium consummauit: cuius libri, qui nunc leguntur aduersus Valentinum, latine, opinor, redditi, nam Græca desiderantur, illius & eruditionis, & eloquentiæ non vulgaria exhibent vestigia.

Sæculi tertii doctores.

Perge ad sæculum tertium, in cuius stat limite, quem merito latinorum scriptorum, de Christianis loquor, antesignanum dixeris, Tertullianus, qui vir, & quantus? non inspecto leuiculus orationis flosculos, quos ipse aut non habuit, aut contempsit, sed miror in eo torrentis ingenij vim quamdam redundantem, & pondus acerrimæ mentis, quam maioris eloquentiæ sedem possit

Tertullianus.
Orat. vera

appellare: quamquam si quando ab heroica illa ingenij austeritate stylum frangit, in ethorum delicias, non est inconcinuus, vt in descriptione Chamæleonis, serpentis, scorpionis, & pauonis possis agnoscere: nam vt de cæteris tacca, quid hac oratione dilutius aut figuratius: quamquam & pauo pluma vestis, & quidem de cataclitis, imo omni conchylio depressor, qua colla florent, & omni patagio aurator, qua terga fulgent, & omni sirmate solutor, qua cauda iacent, multicolor, & discolor, & verpallis, ficolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper ipsa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda. Ex aduerso floret in Græcis Origenes, cuius viri quoties spectamus ingenium, toties facere oportet, quod Persæ ad solem orientem, impresso statim ori digito silere, & mirari. Nam cuius fuit fecunditatis fena librorum millia conscribere: cuius, & quam scælicis linguæ omnium amanuentium stylos in parturienda tam sublimi doctrina præuenter? cuius torrentis nunquam interfistere, cuius fideris omnia dicendo alta, infima, media, collustrare, complecti, accendere? Hæc caussa exciuit S. G. egorium Thaumaturgum, vt in Origenis laudem Panegyrum scriberet, quam eo præfente adhuc adolefcens recitauit. Atque vtinam tantus scriptor suo ingenio liberius indulgens in varios errores non incidisset, qui iustam Ecclesiæ censuram prouocauit? Quid eius præceptor Clemens Ale and inus, quem prope Athenæum, vel Plutarchum Christiani nominis possis nominare, quid fuit tandem in humana sapientia quod non euoluerit, peruiderit, protulerit, nobis, hæc autem ipse factus, & quoddam promptuarii manuactionis literaturæ. Iam martyrij purpura decorus orator Cyprianus, & quod de eodem dixit D. Augustinus, totus auro, & margaritis Aegyptiorum, hoc est exterarum disciplinarum nitens, quas non habet eloquentiæ suauitates? Consequuntur Arnobius, Lactantius, & qui eos præcellit Felix Minutius, Christiani nominis acerrimi, idemque disertissimi propugnatores. Quartum sæculum ostentat in diuitijs sacram illam oratorum triadem Basilium, Nazianzenum, Chrysoptomum, supra omnem ingenij aleam eloquentes viros consummata: in humanioribus literis peritæ, grades, copiosos, suaves, altos, sensibus, stylo vberes, omnibus orationis diuitijs ad miraculum vsque refertos. Quorum Gregorius mul-

Tertullianus
Origenes

Cyprianus
orator

D. Greg. tus in neruis & sententijs aureæ mentis foc-
 Chrystoffo. Chrystoffomus totus lucidus, & fluens instar
 laquei fluminis procurrat sine salebris: Basi-
 lius medium quandam orationis caracte-
 rem sequutus nec strictior est, nec solutior,
 utrimque felix, & temperatus. Quid com-
 memorem Athanasium, Cyrillum Hierosoli-
 mitanum, Gregorium Nyssenum, Casarium,
 Apollinarios, Ephrem Syrum: quos huius sæ-
 culi partus felicibus ingenijs clarus in Chri-
 stianæ gloriæ lucem mira fecunditate pro-
 fundit? Ecce tibi ex altera parte conspicui
 sunt, neclare, & ambrosia satur Ambrosius,
 blandum facundia nomen, & summus in om-
 nibus artifex Hieronimus, & magna Augusti-
 ni meas, quem scholastici fortasse Ciceronia-
 nis innuunt verborum delicijs, haud existi-
 marine discretum, sed nesciunt ubi sit illud
 quod quærimus decus eloquentiæ. Ego vero
 miror hominem in discedo subtilem, in cer-
 tando inuictum, in exhortando acrem, & sibi
 instantem, in persuadendo, quod est Colo-
 phon oratoris, efficacissimum, qui mihi in eo
 videtur, eloquentissimus, quod eloquentiam,
 qua beatissimum eius pectus erat oppletum,
 minime profiteri videatur. Descende si vis
 ad sæculum quintum, & intueere Maximum
 Taurinensem, Paulinum, Severum Sulpitium,
 Saluianum, Chryzologum Rauennotatem,
 Sidonium, & quos prope vltimos Græcorum
 dixeris, magno ut olim Philoponem e-
 logio Syneum, Theodoretum, Isidorum, Pe-
 luspotam, Eneam Gazæum: dic Syneio deesse
 accuratæ orationis veneres, & opulentiam pro-
 pe infinitam, dic in Theodoro tantæ sapi-
 entia viro desiderari. Aut ubi illud μαγιστὸν ἢ
 ἀσπιδίον, quod Græci tanti faciunt: dic Ho-
 doro non inesse argutissimam rotundæ ora-
 tionis breuitate, dic Aeneam Gazæum in tan-
 ta disserendi subtilitate florem, & gratiam o-
 rationis neglexisse, refeller te statim illa dis-
 fertatio, quæ in Theophrasto contra Procli ti-
 diculum dogma habuit, qui rapaci, & violen-
 ti animâ non in milium quidem, ut Pytago-
 ras, efformat, sed animæ humanæ milui animâ
 alligat, hic facere excipiens noster Gazæus, si
 ita est, inquit, ἰσχυρὰν ἔχουσαν, quod
 res familiaris gubernatorem prudentes, & indu-
 strij sint ambo: Vespa rector alligabitur, cum
 ornata galeam habeant, & bellicosi sint am-
 bo. Namque rana, & Leon vna vitam agent,
 quando eundem ambo clamorem edunt, sicq; illo

quasi lapidem cervici alligatum trahet. Hæc
 suauitas non est hominis indiferti. Perge in-
 fra, & circumspice Procopium, Azæum So-
 phistam, Fulgentium, Emodium, Boetium, Cas-
 siodorum, Gregorium Turonensem, & Papam
 Gregorium, quos supra ætatem suam dixeris
 eloquentes. Nolo te in consequentium sæ-
 culorum illuuiem trahere, multi certe fue-
 runt indiferti, qui non tam eloquentiæ, quam
 ipsi eloquentia temporum fato defuisse vide-
 atur: Agunt tamen quidquid possunt, & la-
 certos mouent, si forte se ex hac infœlicis sæ-
 culi barbarie vindicent. Vide n. quo spiritu
 hæc S. Hildephonsus, qui septimo sæculo flo-
 ruit.

Et de fonte nascens virginali egressione
 signato cœnum martiale decurreret. Opto,
 opto, uti sepulchrum oris illius dentes terra
 concludat, foueam oris eius immobilitas lin-
 guæ compleat: concava palati aer subductus
 euacuet, extrema labiorum acris crassedo con-
 glutinet, ne talium verborum fetor erum-
 par, ne prosecutiones huius odor asperet, ne
 vel exilis sonus tumeat, ne verberatus aer ad
 infantilia verba conformet.

Audi ergo tu Heluidi, & ad me attende
 impudorate, me ausculta impudice, me intue-
 ere inhoneste, me conspice inuerecunde.
 Quid impudicitia commoueris? Quid inuere-
 cundus assistis? Quid inhonestus accedis?
 Quid sine reuerentia occurras? Quid sine pu-
 dore vexaris? Vide conatû viri sancti, qui elo-
 quentiam non contempsit, sed sæculi vitio
 longe ab optimo dicendi genere recessit.
 Diuus quoque Hugo Eretianus, qui & in hac
 squalentis sæculi macie vixit, in eo libro,
 quem de regressu animarum ab inferis ad sa-
 cerum verbis Pifa clerum conscripsit, non dif-
 fitetur ipse quæsisse elimitas assertiones clau-
 sularum, & in scribendo diligentia.
 Quid igitur? candidissima illæ animæ cum in
 media barbaria degerent, cirros, & elegantias
 quesierunt: Nos, qui in hac politissimorum ho-
 minum luce quotidie versamur, eloquentiam
 contemnemus, & inuētis frugibus ad miseræ
 glandes turpes, & ieiuni reuoluemur? quis
 nescit aureum rete ad capiendas animas esse
 facundiam? Nam ut ait D. August. quod orate
 dicitur, vere dici putatur, sermo simulachrum
 est animi, & specimen ingenij, is si cultus
 fuerit, & scintillantibus margaritis distinctus,
 illeccat mentes hominum, ducit, rapit, & in
 quatuor

Hildephons.
 contra Hel-
 uidium.

quamecumque vult partem inflectit. Quod enim delectat persuadet, & credibile fit quicquid amatur. Contra si spurcam illam, & temibarbaram sermonis illuuiem sine exquisitis doctrinæ notis induxeris in pulpitem, continuo solitudo fit, & vastitas in templis, vel quod miserabilis est dormitatio contemptus, & derisus. Non enim à te ieiunam diuinæ legis expositionem expectant auditores, quam milles audiuerunt, sed volunt doceri, delectari, moueri: quomodo? grauibus sententijs, exquisita doctrina, scilicet, & elaborato genere orationis, quam si non habes, fac miracula, si non potes. Dei presentibus bonis utere, & noli immundum existimare, quod ipse suis honoribus consecrauit.

Videbatur hæc oratio omnium, qui aderant animos probabilitate non mediocri percussisse, cum Theophrastus leniter subridens, ut solabat, talem, (inquit) virum decebat eloquentiæ patrocinari, quo disertior hoc tempore scimus neminem.

Sed ne extra thesin vagetur oratio, aut quod vos dicitis Andabitarum more elausis oculis pugnetis, nihil destinatum habentes quod feriamus, primum eloquentiam non contemno, quam ex sua natura bonam, & ad societatis humanæ commercium Dei præpotentis donum mortalium generi concessum arbitror. sed eam nimis elaboratam, & circumtonsam, & manu factam in sacris præsertim concionibus esse debere non puto, quod si ratio, & auctoritas sapientum euerit, dabis aliquando manus Logodædale, & itam tuam opulentiam foro, & scenæ, non sacris pulpitis reseruabis.

*Rationes
Longæda-
dili pro e-
loquentia
abundantur.*

Atque ego dum complector animo, eas quas in medium attulisti rationes, ad tria capita reduci posse existimo: Nam, & ornatum voluisti orationem, quod ornatus à Deo, & mundo sit inditus, & a nobis in rebus ferme omnibus, etiam in sacris desideretur. Deinde hanc esse S.S. Patrum sententiã humanæ eloquentiæ curam quam diligentem haberi oportere. Ad summum omnes, qui superioribus sæculis floruerunt, Ecclesiasticos scriptores esse quam eloquentissimos. Hæc ego si à te paulo liberius, & argutius dicta, ut vos Rhetores soletis, opposita varietate resellero. existimabo me tibi, & cæteris abunde satis fecisse. Primum si hoc assumis naturã arte excolendam esse, & quequid exquisitis ar-

tium inuentis addi potest ad naturam, hoc Ornatus omnino decere, tota quod aiunt aberras via. Nam in rebus fere singulis mediocriter cultus rationem sapientes probant, exquisitas vero artium, quæ infinitæ crescent in dies munditias, quis omnes laudare possit, aut admittere. Quod non hirtis pellibus, aut folijs in hac ciuili vita induimur ab arte humana est, quæ tingendorum vellorum rationem, & aliquam vestis concinnitatem prudenter adiuuenit (quamquam melius nudi, & sola innocentia tecti, ut primum sub oculis Dei constituimus, fuissemus) hæc criminis pena fuit, ut vestes quærentur, mox abiit in ornatum, cepitque luxuri, & lapanaribus proludere. Quid igitur vestimentorum elegantem quandam & sobriam honestatem ars commenta est, tu iubebis sapientem in hoc genere quætere quicquid ars nouis quotidie inuentis lasciuens astruere poterit: iubebis piscari vestitum, emedicare vellera de mari, quæ muscosæ lant sit. tis lautiores conchæ comunt. Iubebis à Seribus Bombyces petere, succis herbarum, & concharum alucis lanas incoquere, de Draconum frontibus, & piseum cerebris, gemmas variari, ut sericatus, armillatus, chlamydatum prodeat in publicum, hoc si facias, tantum demes honestati, quantum addes libidini.

Iam natura comam dedit decoram in feminis, blandam in pueris, in viris honestam, ars peccare docuit, & attendere, ne sordes, & horrorem contraheret: hoc tibi non sufficit, sed quicquid maliarum artium commentis in struendo capillo poterit reperiri, hoc erit tuo capiti superadificandum, quærendæ erunt capillaturæ struictices, eundem ad ferrum, & ignem, ne quid cuspando desit. Ex vltima Arabia transfuchendi odores, quibus capillus perpluat, aspergendus puluere, & croco, & hxiutorum non vno genere, etiam exuuiæ capitis alieni, forte immundi, & nocentis adhibendæ, quibus fugæas, Absit ut artem exerceas, hoc naturæ, & honestatis dispensatio.

Quid in victu si explendæ famis necessitatem parabilis etiam cultus ornauit, laxandæ erunt ventri habendæ, & sectandum quicquid helluonum ingeniosa in suam pernicem cupiditas commenta fuerit, ut noua quotidie condimenta, languentis gulæ irritamenta gustum titillent, vni palato coquorum, & feruorum iudet exercitus, ut in vnam spirantis

mor-

mortui sepulchrum terræ, & maris, celi etiam spolia Proh pudor! ingerantur

Nemo hoc sanus dixerit, nemo censuerit, arti quicquid modo cogitat, permittendum, nec vllis rationis limitibus esse restringendam.

Ornatus templorum qualis.

Non quod de ornatu templorum dixisti, vide quam sit augustus, vide quam nulla in eo species, quæ lasciuia, & luxum oleat, quæ si esset, oculos proculdubio spectantium offenderet, nec ex sanctissimâ disciplinæ maneret institutis: maiestatem quippe in ijs diligimus, nimis delicatam culturæ formâ, quæ vanitatem, & pōpas præ se ferat non probamus. Itaque nec aulzæ profanis argumentis intexta, nec formosulas istas muliercularum effigies, nec nuda, torosaque valentissimi lectoris terga lubenter in sacris locis consistere videmus. Ipsamet structura, ipsa templorum suppellex suam quâdam formam habet à populari, profanaque distinctam, quam si curiosus aliquis ab hac specie humana augustiore, in leuculas elegantias deformare vellet, nemo pateretur. Age enim cum veneranda Beatæ Virginis imagine coniunge Danaen aliquam, in cuius sinum potrectum, & nudatū aureo imbree stillans Iupiter desiliat: Infer Pauli statuem Hercule, Antæum prehenso manibus iugulo præfocantem, pinge cum Christo Orpheum, ad cuius mellitissimas fides, & aues celo meantes, & sparzæ per curram peduces vno agmine concurrant.

Qualis Musice Ecclesiarum.

Quis non succensibit? quis non indignabitur? Musicam certe, quam ex scenis memoras, conuiuissque in templa translaram non nisi feriam, & grauem volumus, in quo, & religiosiores aliquantō veteres fuerunt quam nos ipsi sumus.

Audi enim quid de ea re Iustinus Martyr habeat, quæstione centesima septima, cum interrogatus de ea, quæ Christianorum Ecclesiis decet Musica, responderet.

In fin. q. 107.

Ὅτι τὸ ἀσμά ἀπλῶς ἐστὶ τοῖς νηπίοις ἀρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῆ ἀψύχων ὀργάνων ἀσμά, καὶ μετὰ ὀρχήσεως, καὶ κροτάλων, διὸ καὶ ταῖς ἐκκλησιαῖς προἰσφραγίσθη ἐκ τῆ ἀσμάτων ἢ χρεῖσις τῆ τοῖς τῶν ὀργάνων, καὶ τῆ ἄλλων τοῖς νηπίοις ὄντων ἀρμόδιων, καὶ ὑπολέλειπται τὸ ἀσμά ἀπλῶς ἢ ὅντι γὰρ τὴν ψυχὴν πρὸς ζέοντα πόθον τὸ ἐκ τῆ ἀσμάτων ἡδόμενα.

Vides vt assuetas Ethnicorum schenis fides,

cantusq; inanimatorum organorum cum saltationibus, & crotalis ab Ecclesia perpetuo exulare velit, quod hæc mentem emolliant, & effervescentes cupiditates irrent: contra cantū simplicem sine fauo, & tot vocularum inflexionibus relinquat.

Faciamus idem in eloquentia, & tot verborum, ac periodorum phaleras, & quicquid modo est fucatum valere iubeamus.

Contra verò venerabilem quandam sermonis, & operum sanctitatem retineamus. Neque enim aliud sancti Patres voluerunt, quos tu ad sententiæ tuæ defensionem quasi exterarum disciplinarum studiosissimos protulisti.

Philosophiæ scilicet, & Rhetoricæ, cæterarumque artium documentis adolescentes non leniter intingi, sed etiam imbui oportet, partim quo illa ætas nondum grauiorum Theologiæ studiorum capax, his foueatur nutrimentis, partim etiam vt inde vis, & suauitas insequentis æui curas emanet. Hoc à te citari Basilii, Gregorius & Augustinus diuini homines censuerunt, & nemo sane negat. At vero si iuuenes postquam vel in rhetorum schola, vel in Philosophorum Lycæo posuerunt rudimentum, ethnicis adhuc calentes documentis, ascendant in pulpitem, & plena (quod aiunt) manu pro Isaia, & Paulo incipient Aristotelem, & Ciceronem plebeijs etiam auribus propinare, nemo certè hanc insolentiam sermonis æquo animo feret, nemo.

Humaniorum disciplinarum tempus, & modus qui esse debeat.

vt sui perorine doctrina.

Simile.

Hæc enim didicerunt non vt plenis faucibus in concionibus eructarent, sed vt grauiiores disciplinas his condimentis leniter affergerent: eduxerunt ex aliena gente pedifsequas, non vt ipsæ dominarentur in clero, sed vt seruirent. Nam, qui musicam discunt oratores, aut saltationem gymnici, non ea lege faciunt, vt illi quidem in pronuntianda oratione plena voce canere incipiant, aut hi simul atque scamma transiluerint, leuissimis gesticationibus populum mulceant, sed alij ad inflexiones vocis, alij ad flexus corporum hoc sibi præsidium comparant, ex quo nō musici quidem, & saltatores, sed oratores, & palestritæ, & sunt, & haberi volunt: fac simile tibi proponas in sacris oratoribus, discunt quidem à puero disciplinas quas vos mansuetiores dicitis, non vt apertè plebeijs, vel etiam doctis hominibus hæc obtundant in pulpitem, quæ, & morosa sunt, & ostentationem habent vanitatis non mediocrem,

Bbbbb a sed

Et ut ijs condimentis aspersa leniter oratio, gratior emanet in publicum.

Itaque, & prudentiores hoc ita sensim, & subtiliter faciunt, ut vix appareat, nisi forte auribus admodum eruditis: At vani, & leues, vel etiam imprudentes: nonnihil, dum volunt abundantius, inferere, totam orationis grauitatem, leuitatemq; deperdunt.

Simile à
Mandrage
ra.

Idem enim in ea re mihi contingere videtur ac Mandragoræ viniq; mixturæ: quippe vitibus (vt aiunt) afflitus Mandragoras, vint quandam, & suauitatem vino subtiliter infillat, quo fit, ut qui bibunt animaduertant se recenti quodam genere voluptatis delectari, sed vnde sit nesciunt.

At si quis hæc vini, & Mandragoræ vicinia non contentus, succos herbæ illius alioqui mortiferæ calici indere, atque propinare velit, non iam voluptatem, sed detrimentum est allaturus. Sic, qui molliores, scientias cum Theologia copulant, delicato quodam, & minime aperto, prudentiæ condimento, peccus deliniunt, qui secus faciunt, obtundunt, & naufragam pariunt. Et hæc ars mihi quidem videtur SS. Patrum & aliorum quos tu cumulatè commemorasti Ecclesiasticorum auctorum, Moysem, & Iacobum, & Isaiam, & Dauidem, & Paulum, & cæteros eloquentes dicis, & rectè quidem dicis, sunt enim, sed non eo genere quo vestrae scholæ solent eloquentes appellare, quamquam Demosthenis ac Ciceronis omnia, myrothecia superarunt. Atque etiam hanc eloquentiam magis quam Philostrati alicuius, aut Callistrati, qui iuuenari in Theologicis, volunt imitari, minus laboraremus. Vis autem stemus Patrum quam tantopere laudasti eloquentiæ acti iam res est, talis quippe oratio Christianos decet, non putida, & nitide fluens, & colorata, sed vis quædam ineluctabilis, victrix, triumphatrixque animorum, qua nihil est in rebus humanis imperiosius.

At vos, qui hæc laudatis vestris moribus, & ingenijs semper vtimini, si quando enim vobis res diuina tractandæ sunt, tantum abest, ut facultate quadam orationis mediocritatis contenti, pensiculare soleis cunctas vocalas examinare, numeratis apices syllabarum, cauetis ne quid huiusmodi, aut protritum excidat, contumaces syllabas assiduo punice leuitatis, denique in eam eloquentiam cum vestris phaleris prolapsi estis, ut pudeat vos Do-

minum Iesum Saluatorem appellare. Sordent vobis Ecclesiastica vocabula, quæ iam per tot sæcula à sanctissimis viris sunt vsurpata. Trinitatem, baptismum, & missam quæritis apud Tallium, si non inueniuntur, quidlibet potius per longos verborum circuitus inuenietis, quam sicum sicum, & scapham scapham, appelleris. Quænam malum est ista eloquentiæ tam inimica veritati? Quid dicam de tot dictionum figuris minutulis illis quidem, & sæpè nullis, quibus ad naufragam distinguitis orationem, quid de quadrigis albis, vestris, inquam, periodis (sic enim audio iam appellari) fluunt, vobis ad numerum, eroundati verborum ambitus, scitissimis clausulis comprehensi, quidlibet, perpetrandum potius, aut ferendum, quam vna periodus de suo curriculo excidat. Aliæ alijs ingeruntur totæ ductiles, vel potius è torno recentis, quæ putidam, & anxiam vestram diligentiam vel tacentibus vobis arguunt.

Accedunt tot excursiones, tot descriptiuncula, tot historia, ab extrema sæpe India petita, tot ignota bellua, tot flores inuisi, tot gemmæ non magis indigenis, quam vobis nota, quæ cum mysterijs nostræ religionis conferuntur, vbiq; quanto frigore nondico, sed nihil aiunt in Rhodopæis niuib; esse frigidius.

Quid est in Sanctis Patribus sine ille? quid adulterini? quid fucatum? quid non ex optima disciplina, profectum? obijciunt credo Theodoretum Græcorum Philosophorum testimonijs, Clementem Alexandrinum, antiquariorum lectissimis, obseruationibus, esse refertum?

Enimvero præclara est obiectio, an si illi qui contra sapientiam Ethnicorum peculiare certamen susceperant, omnia gentilitatis cubilia lustrarunt, & belluam suis eductam latebris, sectatoribus ad derisum ostenderunt, vobis idem apud Christianos licet? Iam mortui Ioues, & Glauci, & Portumni, silent Pythagoræ, & Zoroastres, & Democriti, nemo de puluere eorum memoriam excitaturus est, quid habent cum Christianorum pulpitis commune? an quia apud Athenienses paganos homines, & his nutrimentis affuctos Paulus semel dixit *dis viros izuly*.

Ideo cum Christianos alloquæmur, licet potiarum testimonijs totas inferere paginas, hoc quidem mali moris est, & exempli. Sume in manus homilias Augustini, sume Econs, sume.

Putida La-
goda d'ilo-
rum elo-
quentia
qualis.

Quomodo
à SS. Patri-
bus profa-
nate imo-
nia sine v-
surpatis.

sume Ambrosij, vide qua sanctitate, quam miti candore, sine furo, & calamistris tota incedat oratio, vt vetus matrona iam nihil puerile cogitans, cui grauis ipsa simplicitas pro cultu est. Reuocas me ad patres Græcos.

Circa picta nonnumquam hilarius videntur PP. eloquentia.

Nazianzenum obtendis, Basilium, & Chrysostomum, non ero vsquequaque pugnax, & contentiosus, fatendum est enim ab istis multa plerumq; dici floridius, sed quo prudentia, & sanctitatis condimento, nemo nescit.

Eloiebant ijs temporibus, quibus Iulianus Imperator Apostata nomine notior, manifestioribus litteris Christianis interdixerat. Piaculum erat fidelium sobolem in publicas eloquentia scholas admittere: Vtabantur litteræ, quas Deus tamen voluerat omnibus esse communes, exagitantur, tota Græcia Christiani, vt magnarum artium imperiti, & id quidem non iniquo animo ferebant, sed tamen, vt ostenderent hanc gentiliū sapientiam, à se potius contemni, quam ignorari, exorti sunt viri, qui fratrum Christianorum filios erudiendos suo exciperent sinu, qui scriberent orationes paulo hilariore pictura, qui versus etiam conderent, vt eo spectante, & fremente qui se Dæmonis satellitem præbebat, Christianorum ingeniorum victrix triumpharet eloquentia. Deinde multum referre arbitror, quid & apud quos Sancti Patres dicant, an etiam eodem tenore, & sio dixerint quo scripserunt, valde dubito.

Quædam argumenta tractari volunt amœnitas, nonnunquam etiam vt se cumulatior fructu fastidiosis auribus insinuant, honestum quoddam sumunt aucupium iucunditatis. Quæ dicuntur, naturali fluunt impetu; quæ scribuntur, impensiore cura sæpius elaborantur, Patrum scripta legimus, viuam vocem non audimus: Quanquam & omnia, quæ elucubratunt monumenta, hanc habent dicendi temperiem, vt nusquam non spirent grauitatem quandam castissimæ maiestatis. Illi, illi sunt igitur verbis imitandi, non lachrymæ Niobes, aut Aiacis furor, Charitææ suspiria, vel etiam si vultis Plinij iunioris, & Hæcraetis pigmenta.

Concinnus stylus non debet esse mollis, & putidus.

Bonorum (inquit) D. August. ingeniorum clara est indoles in verbis, differentium verum amare, non verba. Quid enim prodest clavis aurea, si aperire quod volumus non potest? aut quid obest lignea si hoc potest, quando nil querimus nisi patere, quod clausum est.

Non sunt hebrææ, sicut Egyptiæ mulieres, hæc siquidem in lectulis eburneis inter stultas delicias pariebant, illæ in sole, & puluere penè inter ipsa onera parte se leuabant. Nescit tarda molimina Spiritus sanctus, non sunt vt Dionis Pausai, & Maximi Tyrij Christianorum conciones. Illæ inter delicatiorum umbras putide scribantur, & anxie, repant in auro, & purpura, comantur, fulgeant, scintillent.

At nos quibus æstus diei, & pondus ferendum est, quibus crux, crux (inquam) prædicandâ, quibus, toti perfidia criminiibus immergi peccatores excitandi, pungendi, fulminandi, quid habemus cum istis delicijs commune. Num satis quotidiana compertum illud habemus experientia, si quando ad istos concionatores, vel declamatores potius, itamus, qui culte, & putide, & circumspicere loquuntur ad numerum, quæ ex scripto didicerunt, redimus frigidi, quasi à marmorea statua.

Qui posset enim pugnare cum vitijs, qui totus vincit, & adstrictus legibus numerosæ orationis quos impetus, & emissiones habebit, qui ludit in circulis? quam alte vulnus imprimet, qui aureis, & picturatis vitur iaculis? non venit ad pugnam, ad pompam venit, expectatis vt dimicet? venit vt saltet.

Qui in grauissimis curis, & cogitationibus exsudare debuerat animus, & alarum resores molles, migijs in cœlum contendere, inclusus fuit, & putidus vbinam? pudor est dicere, in parua Hæcraetis exagitatur. pixide, quid tum? totus volutus est in vnguentis: quorsum? vt pugnam aduersus hominum flagitia capesseret: præclara scilicet armatura! Quid postea? descendit in campum, quo exitu? leuissimum vanitatis cymbalum, nescio quid tinnulum increpuit, & excessit. Vtinam minus vera dicerem, sed animarum damno experimur, quam minimè sucata sit hæc oratio.

Nonne grauiora studijs his minutulis nugis obruuntur? num obsessus animus tenetur? num lingua constringitur? num auditores ipsi, qui multi sæpe sunt, hebetes ad istum tinnitum dormiunt? numne, qui improbi, & leues modice titillati, sine fructu animarum discedunt. Venisti in aciem, quorsum? vt luderet, num poterat domi? licebat tibi apud rhetores desiderare, & linguam si maus inaurare, nunc ferrum exerendum est, quid stupes?

amicæ ad quid venisti, ecce victus penuria, ecce fames, paruuli petunt panem, non est, qui diuidat, tu paleas obtrudis, paleas Aegyptiorum. Venisti in ualcutinarium, ille ambitionis, hic auaritiæ, alter luxuriæ, sceleribus, & flagitijs totus cooperitus, etofus, purulentus, celo, & terris foetet, vrendus est, secandus est, sanandus est, tu barbiton pulsas, quasi vero his cantilenis possis hæc Dæmonia eijcere: Discedunt illi miseri in suis malis stupidi, & plaudunt tibi quasi concinno admodum oratori, qui non clamorosus sis, & ut aiunt, rabiosus, tu interim dulcem veneni forbitiunculam ebibis, & te, & alios in discrimen interitus adducis, in quo humanæ sapientiæ nimis impensa cura mentes obsecas rapit: deinde hæc non sunt timenda, non sunt increpanda? Audi quibus censuris totam hanc dicendi rationem Orthodoxi Patres condemnent, quando & eorum testimonijs, quæ tu pro tuo arbitrio interpretatus es, mecum egisti, non ero in ea re nimis tenax, quo minus tibi, & ceteris satis faciam.

Sozom. li. 1. c. 8.

Legisti opinor apud Sozomenum Triphylum quendam Ledrensiem Episcopum ex eo disertorum genere fuisse, qui singularem habent delectum verborum. nec temere quidquam nisi ex castigatis authoribus dicunt, hic verbatum κρᾶββαλον dicere, quod verbum nusquam opinor apud Demosthenem legerat, κίμωλα igitur appellabat. At generosus ille Spiridion vir antiquæ simplicitatis in amplissimo Episcoporum coetu delicatum oratorem grabbatum iussit pronuntiare, addens eum non esse meliorem, qui grabbatum dixisset, quod eius verbis uti erubesceret, οὐ γὰρ ἐφ' ἀμείνων τὸ κρᾶββαλον εἰρηκότ' ὀδ'.

1. Cor. 2.

τί τῆς αὐτῆς λέξεσιν ἐπιμασχόνη κεργῆσαι, Nū vero Paulus prædicatione suam fuisse dicit,

Hier. in ep. ad eph. c. 4.

Non in persuasibilibus humana sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, quod & Hieronymus interpretans agnoscit conciones Pauli absque Rhetorici nitore sermonis, & verborum compositione, & eloquij tenuitate, quanquam absque hoc choragio tonitrua, & fulmina non verba spargere dicitur. Audi quid Athenagoras, quem tu laudasti, de Christianorum dicat eloquentia, οὐ γὰρ λόγους διαμνημονεύομεν ὁμὰ πράξεις ἀγαθὰς, ἐπιδεικνύομεν. Neque enim orationes compositas recitant, aut annumerant verba, sed actiones & honestas, & virtutum exeni-

pla de se præbent. Audi quid suauissimus Cypr. ep. 2. doctor Cyprianus. In iudicijs, in concione pro ad Donat. nostris opulentiæ facundia volubili ambitione iactatur. Cùm de Domino Deo, vox est vocis, pura sinceritas non eloquentia vivibus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientie popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia. Quid Theodoretus, quam Theod. de venuste Græcos irridens, qui se eloquentissimi putant, cum dixerint, μὰ τοὺς θεοὺς μὰ νῦν τὸν ἥλιον, exclamat, Ἀλευτικοὶ σολοικισμοὶ τοὺς Ἀπτικὸὺς κρᾶββαλοῦσι. Συλλογισμοὺς, Piscatorum Solæcisimi Atticorum vice-tunt Syllogismos, ad summum non esse Christianum ostendit, βρεθθεθαί ἐπὶ τῶς λόγους κομμωτικῆ τέχνη περιειλημένους.

Quid Arnobius Rhetor alioqui satis phaleratus ingenuè quod est fateretur, nunquam veritas sectata est facium, neque quod exploratum est, ac certum circumduci se patitur orationis per ambitum longiorem: collectiones, & enthymemata, definitiones, omniaque illa ornamenta, quibus fides quaeritur assertioni, suspicantes adiuvant, non veritatis lineamenta demonstrant. Hunc eloquentiæ fucum disertè Claudianus Mamertus increpans vocat, Spumam puerilium verborum qua imperita aures conspuuntur. Nazianzenus res Christianas floruisse dicit, cum superflua hæc & verborum, atque arte fucata dicendi ratio, ad diuinas caulæ aditum non haberet, idcirco Petrus Damianus disertè monet Bonifacium, Tu itaque dilectissime, in nostris literis noli prurientem mordacis eloquij sperare saluginem, noli accurata urbanitatis quarere venustatem, quina tibi simplicitas placeat, qua ad Deum prouocat: non serpentina calliditas, qua lethale virus instillat. At D. Hieronymus acerbè quaeritur, & succenset concionatori- bus, qui fucatam eloquentiam inducunt in Ecclesias. *Arnob. ad uerj. gent. l. 1. Claud. Mamert. li. 3. de statu anime Greg. Naz. in laude A. Iban. Petr. Dam. ad Bonifacium causidicum. Hiero in proem. li. 7. epi. ad Gal. Vide etiam Prosp. l. 1. de uita con-temp. c. 24. Sisenf. 186.*

Iam enim in Ecclesia ista quaeruntur, omni- missaque Apostolicorum simplicitate ac puritate verborum, quasi ad Athenæi, & ad auditoria conuenitur, ut oratio artis Rhetoricæ fucata mendacio, quasi quaedam meretricula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quam fauorem populi quaesitura, & in modum Psalterij, & tibicæ dulce canentis sensus

senfus demulceat audientium, vt verè illud Propheta Ezechielis: nostris temporibus possit aptari dicente dominò ad eum, [& facta est eis quasi vox citharæ suave canentis, & bene compositæ, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.]

Chrysof.
hom. 20. in
dila.

Idem carpit Chrysof. & hac recidit subverti Ecclesias, quod auditores velint audire sermonem non qui compungat, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu, & verborum compositione, tanquam citharædis, & cantoribus operam darent, & prauo populistudio concionatores obsequerentur. Demetrius Phalereus (vt Eusebius Pamphilus auctor est) se à Theopompo audisse affirmavit, nonnullos cepisse quædam ex sacris Hebræorum literis trans acta, Græcis lenocinijs expolire, eosque repentina conturbatione percussos Deum orasse, vt scirent, vnde hoc mali contigisset, tū responsum in somnijs, quia res diuinas fucò eloquentiæ inquinarent. Adde grauissimum Origenis locum Homil. in Iesum Naue. Multus decor est in verbis, & multa in Philosophorum, seu Rhetorum sermonibus pulchritudo, qui omnes de iuuitate sunt Hierico, id est, mudi huius homines. Vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat sermonis aurei pulchritudo: memento quia Iesus anathema iussit esse omne aurum, quod in Hierico fuerit inuentum.

Enchiridion
lib. 8. de
preparat.
Euang.
Pana eorum
qui scripserunt
tam fucò
ve horum
expolire: reu-
tantur.

Sed quid ego sancta, & diuina commemoro, ipsi qui politicas orationes scribunt, ita plerumque sunt à fucò, phalerisque verborum alieni, vt magis exiles, quam compri videri velint. Philosophi certè antiqui hanc sibi legem dicendi statuerant, vt calamistratam, & ex neliitis verborum contextam globalis orationem, tanquam Philosophiæ grauitati contrariam suuimopere declinarint; nam vt ait Seneca *Oratio uulgi antiq. est, si circū-
torta est, & fucata, & manifesta, ostendit: illi
quoque non esse iucurum, & habere aliquid fra-
cti, non sit ornamentum virilem innuat.* Ma-
neat igitur quod placere sapientibus video, nō
oportere omnino ieiuna esse, & arida, quæ de
rebus sacris dicantur: Neque enim pietas in-
geuo renunciat, multum tamen opere impedi-
di in verbis non oportet. Hæc sit propoliti nota
summa, quod sentimus loquamur, quod
loquimur sentiamus, concordet sermo cum
vita, ille promissum suum impleuit, qui &
cum videas illum, & cum audias idem est, vt
iussit dixit Seneca.

Senec.
epist. 11.

Sunt ista quidem, vt dicit, infert Lalius, sed quando eo vique deuenimus, non patiemur te à nobis diuelli, antequam plenius de caractere huius quam quærimus eloquentiæ, & sacri oratoris virtutibus edisseras. At Theophrastus, nihil inquit, blandæ isti vestræ importunitati denegandum est. Itaque si rem non possum, emeriat voluntatem, & id quidem cumulatiore mensura.

Exerant se omnes ad audiendum cum Neanias gaudio subilire visus est, & nunc inquit, Mercurij virgulam, vel potius auri venas mihi video inuenisse, si ex te eorum audire licet, quæ flagrantissime semper concipiunt. Tum Theophrastus. Quorsum vero, Neania, tanta te huius rei incessit cupiditas. Ego vero inquit non cuperem rem plane gloriosam quæ effectura est, vt mille oculis loquentem spectent, mille aures ex meo ore pendat, quæ parat simul, & tueretur amicitias, asseuerat homines, rotas vile, & prouincias amplectitur; non cuperem ego rem, quæ nihil ad utilitatem commodius, vel ad dignitatem amplius in literis humanis video. Ad hæc Theophrastus generosa vt solebat indignatione exclamauit, *O curua in terras anima!* Tu igitur concionatorem tibi fingis quasi aliquem ex minutis caudicibus, qui varetur rumetulos, qui ventiletur in concionibus, quæ leges vendat, lucrosam denique, & sanguinariam exerceat eloquentiam: Præclara scilicet species concionatoris, quem ament boni, timeant improbi, honestet Deus, ipsi reuerentur Angeli, dignus plane agonista, qui crucem ferat, qui frementis in se mundi pondus excipiat, qui intercedat iniquitatibus hominum, infectum reddat quidquid fieri non oportuit, velocissimi sideris more vtrumque orbem lustrat, qui cum squalore, inedia, & ærumnis luctetur, ad summum suo cruore cum opus fuerit fidem sanciat. Ego (adolescens) optimum concionatorem duabus maxime rebus niti existimo, virtute & sapientia, quod cum parum considerate nonnulli perpendant, ab ipso impingunt limine, & toti deinde grauissimis merguntur erroribus.

Concionato-
roris optimi
labores.

Concionato-
tores leues
exagitantur.

Videre enim licet istos leuiculos declamatores, quos pruritus ambitionis propellit in pulpita, quid putas eos sibi animo fingere, aut moliri: nati sunt ad concionatorum munus, vt boues ad citellas, aut ad sambucam colones, quippe ætate adolescentuli, & gra-
uissimi.

uissimarum curarum expertes, intra lusus, deliciasque nutriti, si ab incude doctoris vniuersitatis adhuc recentes duas aut tres descriptiunculas, & totidem conuersiones, aut miserationes didicerint, statim inuolant in o-nus ipsis Angelorum humeris formidandum. Tum eunt in syluam allegoriarum, sine delectu folia colligunt, locos communes deuorant, & si quid ex Ouidij Metamorphosi, aut antiquorum Romanorum rebus gestis ad fidei nostrae sacramenta detortum est, hoc pro anemonis habetur, succedunt margaritae Gallicae, quae molles, & pellucidas orationis sim-brias scintillantibus radiis interstinguunt, modo aliquot scripturae locis leuiter sint aspersae pro optima Theologia venditantur. Biblia scilicet euoluere, sanctos Patres legere, Oecumenicorum conciliorum sancta, & canones inuestigare, frigidum est, & otiosorum hominum. Num longe mollius est iter recentium aliquot concionatorum libros compilare, in quibus mirifici sensus, & ex augustiore Caballistarum sacrario petitae commentationes, quae cum dicuntur, oracula non uoces humanae fundi uidentur. Hinc hominum admiratio, doctrinae opinio, & imperitorum stupor. At si in bibliis, aut Patribus recitandis consenseras, quid aliud habebis, quam communis doctrinae choragium, quod milites aures alij dixerint, num uides nouitatis desiderio prurire omnium aures, & doctos homines esse permultos qui expectent arcana? Tusi uulgaria dixeris, solitudinem facies, & vastitatem.

His delinimentis in fraudem inducuntur miseri, & peregrina nescio quae, quam audis-sime conquirunt, ut fastidiosas aures mulceant. Non uacat tunc cum Deo meditari quid dicant, non est commodum cogitare, quomodo se in exemplar probitatis, & sanctimoniae conforment, quomodo uitijs hominum medeantur, quomodo consulant pauperibus, quomodo ad uirtutis amorem suos auditores pelliciant. Haec enim antiqua sunt, & exoleta, student sapientiae, exspoliant uellus aureum, nox quae uanissime didicerunt, turpiter obtrudunt, & alij quidem pecuniam, alij quod leuius est gloriolarum fumo, quasi in mundanis mancipant, non dicam uerbum Dei, non enim praedicant, sed animam suam, quam his artibus Daemon licitatur.

Tum si steterit fabula, & secundo cursu fluxerint conciones, remissius uiuant ac mol-

lius, & curis quidem abdicatis inferunt se ludibundi hominum circulis, res ciuiles tractant, publicis epulis libenter intersunt, hic quidquid habent auctoritatis naufragam iam uirtute deperdunt in scurrilibus.

Agedum expecta, ut illis nescies aureae ueniant in sinum, ut Christo lucentur animas, ut caelo manipulos inferant, ut ignem spargant Christianorum mentibus, qui sunt in diuinis Scythica hyeme frigidiores. Haec dico, non ut insultem, aut nostri saeculi penuriam accusem, quod sane ex omnibus Ecclesiasticorum ordinibus generosissimos habet concionatores, sed pono in conspectu, quae possunt euenire, & procul dubio multis euenerunt, quorum sanctis exemplis sapere debet adolescentens.

Qualem igitur ommissis aliorum uitijs concionatorem uelim quare? Is primus mihi quasi alter Samuel adolecat in sacrario, ut iteneis uingibus discat esse, *Vir orationis, priusquam exeret proferentem linguam ad Deum, leuat animam siccitatem*, ut ait S. Augustinus, l. 4. De Doctrina Christiana, cap. 14. Affluet rationes ponere cum Deo, uoluntatem Domini exquirere, ab eorum gerendarum consilia capere, pro bene gestis gratias agere, ad aram recurrere, illic omnes coronas suas appendere. *Tanti sunt enim homines, quantum eius caelestis spiritus in terra habitator*. Audimus in sacris Samuelem, uel Iuuenem tantae fuisse auctoritatis, *Ut non caderet ex omnibus uerbis eius in terram*. Vnde tanta uis, & gratia sermonis? nisi quia dormiebat in templo Domini, ubi erat arca Dei, noctes dieque totus in in precibus, ex quo sibi singularem quandam cum Deo unionem comparauit, quae dictis eius robur, & maiestatem conferebat. Sume uerba ut humana sunt, quid aliud sunt, quam aura, & uentus? At Deus, qui ut apud lobum scriptum est, facit uentis podus, uim quamdam, & aculeos imprimit, ut peccatis audientium salubriter feriant: Nec immerito diuinus ille Isaias ne hoc magisterio gloriatur. *Domineus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lassus est uerbo: erigit manum, manum erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum*.

Magnus Doctor, felix disciplina, ex eo fonte proficiuntur clarissimae uirtutes, & sacro oratori quam necessariae, humilitas, & contemptus rerum humanarum, ardentissima in Deum, & proximos charitas, in dictis fa-

Boni concionatoris typus.

Reg. 1. 1. 1.

Esai. 1. 1. 1. 4.

Humilitas. Et sique robur, & constantia necessaria est, inquam, concionatori profunda sui demissio, quia cum multa extollere soleant animos, tum nihil doctrinae, & eloquentiae opinione ad ingenerandam, vel roborandam superbiam arbitror esse subtilius: Nam pulchritudinem, spes, opesque humanas saepe forti tribuimus, ingenij bona nostra esse facilius credimus, quo magis publicani lucem ferunt, & assentatores, atque etiam admiratores habent permultos, eo promptius improvidis mentibus instillat venenum ambitionis. Dulce videtur, & decorum in amplissimo hominum caetu vnum assurgere, in vnum omnium oculos esse defixos, cum verba, *hibernus nivibus similia* profunderent, audientes in intimis sensibus affici, pro eius arbitrio dolere, irasci, indignari, gaudere, placari, sperare, diffidere, in omnes partes versari, ad summum gloriosum censetur, esse (quod ille dixit.)

Torrentem, & magni moderantem frama theatri

Quae nisi omnia patri luminum accepta referantur, sui impotentes animos vanitate distendunt. Itaque leues, & improbi facile numinis oblici, in profusum sui amorem committunt ingeniorum pestem prolabantur. At cyregiae mentes, quae a tenero praesalta humilitatis iocentur fundamenta, peruidentes, quae tanti ab hominibus aestimantur esse parua, deinde etiam non sua, quo fit, ut rerum creatori quam largissimè refundant omnia. Solent autem has honoris umbras, & qui quilibet humanas vilium ministeriorum exercitatione voluntaria pensare, ut quoties aliquid quod hominibus videtur esse praecelsum contigerit, toties se vltro abiciant ad infima, quibus maiorem in dies gratiarum affluentiam experiuntur.

Quod si quando nihil opus sit, ornamenta quae ipsis Deus plena (quod aiunt) indidit manu, in lucem oculisque mortalium exponere, in sua se testa contineri, dulci propriarum virtutum succo victitant, & quod est a pud Iobum, *Claustrum stellae, sub signaculo*, quid enim aliud sunt quam stellae tot eximiarum virtutum lumina, quibus animus collucet, sed eorum signaculum & sera, & ianitrix est humilitas, quantum potest iatus claudit, ne dulcissima humanarum laudum furta subreperant; At si Charitas regina virtutum ad proximum salutem iubeat opes Dei veluti annulo consignatas explicari, tum humilitas quam

quam aegre, & verecundè dat manus.

Feruet tunc Zelus animarum, quae praecelsissima nota est Euangelici concionatoris. animas inquam fratrum diligit, *Christi dominus peculium*, pro quibus fieri cupit anathema. Omnes in eo defigit curas, & cogitationes, ut alias pelliciat, alias firmet, alias ex ore faucibus eripiat, quarit in compitis, querit in carceribus, querit in Xenochijs, nunc in publica luce, & hominum frequentia concionatur, nunc pagos, & solitudines lustrat, ut miseram aliquam ouiculam errantem suis ipse humeris reportet ad gregem. Quacunquē proficiscitur, ignem spargit, & faces, omnes omnium mentes amore creatoris incendit, & illas quidem parturit, illas lactat, illas educando promouet in firmitatem, robur adolescentiae, alias educatas, & roboratas exquisitis vestit ornamentis, omnes fouet, omnes amplectitur, omnes in Domini Iesu cupit visceribus, omnia omnibus factus in eius imitationem, qui factus est pro nobis, *In similitudinem carnis peccati.*

Atque cum in dies beatis vltis aureos manipulos in patrisfamilias orreum congerat, nihil dum sibi fecisse videtur, vltimos barbarorum tractus, & nouos mundos cogitat, quibus Euangelij lucem inferat, & si qua inibi cum extremis ærumnis colluctandum, hoc suas solas aestimat, Deus noster ignis est comburens, & ministros cupit igneos, rectè se lenites lapis ortus a luna impressam retinet luna effigie n, & ipsa apes, quae ex Tauri cadauere emergunt Taurini capitis imagunculam delicatissimis (ut aiunt) lineis inultam gerunt in visceribus: Sic ab illo igne producti concionatores ignem retinent in pectore, & per omnes terrarum plagas diffundit. Hæc eximig charitatis exempla in beato Patre Ignatio ad viuam expressa licet intueri. Nomen eius erat ab igne, ignei, & celeres virtutis motus fuerunt, ecce tibi à castris transit ad Dei militiam quis ardor in ipsis instituti incunabilis, qui ignes Mantrezæ, qui in Monte Sarrato fuerunt: Incendit Hispaniam penetrat in Galliam, horribilibus circumvallata custodijs Turcarum regna charitate complectitur, peragratur Syriam, inflammat Italiam, instruit Belgium, munit Germaniam, vltimas meditat Orientalis regiones, quod pedibus non potest conficere, capit affectu; Quid dicam de eiusdem socio Beato Xaverio, non insani montes, non turbulentissimæ tempestates, non

CCCC

Maria,

maria, non monstra, non aeternus infensarum
 plagarum rigor, non incultorum tractuum
 squallor, nulla caeli, aut soli, tam saeva, &
 truculenta facies, nullus, aut arumnarum,
 aut feruituris, aut crudelissimae mortis me-
 tus incitatum semel a Deo industriae cursum
 retardare potuerunt. Hoc zelo si qui ducun-
 tur concionatores, non est quod diu & solli-
 cite quaerant verba, quibus loquantur. Nam
 calculus ille ignitus de altari sumptus, quo vi-
 nus ex Seraphim Isaia labia purgavit, eorundem
 linguam praeparat, & accendit, vt loqua-
 tur ignes & fulmina.

Isai. 6.

Fortitudo
& const.

Paulo aliter
Philo in al-
leg. leg. p. 9.
adit. Col.

Accedat autem oportet ad charitatem for-
 titudo, quae a Diuo Ambrosio eum Tygri flu-
 uio comparatur, qui paradysum deliciarum
 Dei perennibus aquis irrigat, atque vt iste
 fluuio omnium velocissimus sonitu ma-
 gno, cursuque fertur, sic illa mirabili peni-
 tate in Dei voluntatem rapitur, & obstantia
 quaeque proruit, atque demolitur, serpit au-
 tem duobus veluti brachijs imperens, atque
 comp'ectens omnia. Primum enim vbi ani-
 mam concionatoris inuasit, partem illam in-
 fer orem, quam sensum appellant, caecam,
 impoentem, muliebrem, rationique consilio-
 que inimicam, comprimit, fugit, componit,
 ad suum arbitrium versat, & flectit in quam-
 cumque partem Dei imperia propende-
 rint.

Cauet maxime ne libido molliat, ne ful-
 gor honorum perstringat, ne ad reculas hu-
 manas deprimat auaritia, mox hominem ita
 confirmatum infligat, vt manum mittat ad
 fortia, vt in agro Domini quicumque obtigerit
 excolendo generose, & patienter defudet, ne
 frangatur laboribus, ne conuiuet in flagiti-
 js, ne blanditijs cedat, ne tersatur minis, ne
 potentiorum libidini seruiliter ancilletur, sed
 pro fide, & iustitia, pro domo Dei, pro Eccle-
 siae libertate stet quasi murus adamantinus,
 cui Deus dicat per Hieremiam: *Dedi te in ciui-
 tatem munitam, & columnam ferream, & in
 murum aeneum super omnem terram*, sciant
 licet grandines, voluantur fluctus, precipi-
 tentur torrentes, in perpetuo sereno erit, hoc
 aduersus eum poterunt calamitates, quod ad-
 uersus solem nebulae. Haec autem heroicarum
 virtutum ornamenta, non statim perducun-
 tur ad culmen, sed diutinis excoluntur vitae
 laboribus, quanquam semina quaedam eorum
 animis, quos ad id muneris vocauit Deus a te-
 neris inspersa licet agnoscere.

Soror virtutis quam in concionatore re-
 quirimus, est sapientia, multiplex scilicet re-
 rum tum diuinarum, tum humanarum scien-
 tia: in hac enim parte Logodadalo lubens, vo-
 lensque assentior. Neque ego is sum, qui hu-
 manas scientias suauis prudentiae tempera-
 mento conditas repudiari velim, quas san-
 ctissimi Patres suo calculo probauerunt. Tra-
 dantur sane pueri Grammaticis, vt tenera de-
 dolentur ingenia, imbuantur ab optimis Rhe-
 toribus, a quibus dici non potest, quantum
 gratiae & floris emanet in studia, quae omni-
 no muta essent & inanima, nisi vis eloquen-
 tiae inspiraret; Terantur etiam castiores Poetae,
 a quibus, vt ait Theophrastus, sublimitas
 in verbis, decor in personis, motus in affecti-
 bus, & quod animorum conciliatricula res est,
 illecebrosa quaedam iucunditas peti solet. Ex-
 currantur demum stadia Philosophiae, edifi-
 cantur aculeati Dialecticorum iulus, & tenuis
 naturalium multiplici causarum nexu con-
 uoluta series, & quicquid supra naturam ad
 causarum fontem, & principium propius ac-
 cedit.

Volitet ingenij vigore inelyta per illam
 antiquorum Encyclopaediam adolescentia,
 non abnuo, non veto, sed ea lege, ne sibi istos
 scientiae terminos ad concionandum prefixos
 putet, ne pro Estere pedissequas, capiat, &
 quod manustiae (vt ita dicam) loco nonnun-
 quam adhibendum est, id pro solido ingeren-
 dum putet. Adde etiam historiae, rerumque ci-
 uilium, negotiorum, contractuum, consuetu-
 dinumque prouinciarum, non imperitum esse
 debere concionatorem, ne in corrigendis ho-
 minum moribus, quod saepe fit, harum rerum
 ignoratio titubare faciat, sed haec notitia ad
 rerum coelestium fructum sincero pectore
 dirigenda est, quod disertè Chrysostomus do-
 euit verbis istis, cum dixit sacerdotem longe de
 aliter quam monachum, *τὸν ἱερέα μὴ ἕνα
 σάκεα τίς τὸ ψυχῆς ὑπαρκοῦς κειμένη ἐκεί-
 η*, hoc est, omnem omnium rerum scientiam in
 thesauris ingenij repositam habere, eundem-
 que prudentem, & variam esse oportere, vt
 saecularia non minus noscat, quam nouit ij,
 qui in media hominum turba versantur, rur-
 sus harum curarum expertus viuat, vt monachi,
 qui in montibus & latebris sibi domicilia co-
 stituerunt. Et haec quidem ad integram nu-
 meris perfectionem, velut ornamenta concu-
 runt.

Alia

Conci-
 toris
 dicitur
 S. Ioh.
 stilis
 S. Ioh.
 cont.
 B. Ioh.
 te
 Geni-
 vita
 Cap.

Clem. Alex.
 Siro. i. eos
 qui cu nullā
 artem arti-
 gerint se in-
 geniosos pu-
 rant, cōpa-
 ras cum illis
 qui cu nullā
 vitā curent,
 velint bo-
 tros accipere.

Aug.
 Vol.
 4-3
 7/50
 lat.

Concionator
in propria
doctrina.
Scholastica
utilitas
Senec. l. 10.
comr.
Bala de ar-
te metrica
Gennad. in
vita Iulian.
Capitani.

Alia sunt concionatoris magis propria, quam illa dices, primum scholasticae Theologiae cognitio, vos forte Theologiam, quae in differendi subtilitate versatur diceretis, sed malo rem proprijs verbis designare. Non est nouum scholasticorum nomen, quippe apud Senecam, Bedam, & Gennadium, scholasticos appellari nouimus scholasticae eloquentiae, siue declamatoriae professorum, ad quos alludens Hieronymus scholasticos flores, & scholasticam eloquentiam nominat eam, quae Rhetorum floret pigmentis. Vt igitur scholastici Rhetores dicti, qui in scholis, & Athenais tum praecipue eloquentiae, tum progymnasmatibus insistentes, pictum quoddam, & flores dicendi genus sequuti sunt. Sic scholastici Theologi, qui certiore quadam methodo, & rationibus imprimis ex diuina scriptura, ac traditionibus, seu decretis Patrum in concilijs definitis, veritatem quaestionum subtilius discutunt. Deus enim (quod praclare à D. Augustino dictum est)

August. ad
Volusian.
13.

Pleraque ex diuinis literis in apertissima luce posuit, ut inde pasceremur, & famem pelleremus, alia vtilissimis obscuritatibus inuoluit, ut ijs sine vlla fatietate ingenij solertiam exerceamus.

Vin. Co-
latica.

Haec agitant scholastici viri plane subtiles, & ad examinanda singularum rerum momenta perspicacissimi, quorum praecipue, qui non fuerit expolitus, eum saepe titubare, & labi, & falli in Theologicis necesse est. Pro sunt omnino concioni, ut *nerui corpori*, fac corpus sine neruis, quid aliud erit, quam moles stupea: Fac totum ex neruis sine succo, & carne, & colore, & sanguine, quid erit aliud, quam teter, & exilis scelestus? sic qui sine ope scholasticae Theologiae egregios concionatores se futuros putant, neruos succidunt orationum. Qui vero calentibus adhuc studijs implexas, & spinosas Theologiae difficultates sine coloribus oratorijs, & quasi quadam veste sermonis ingerunt, lineameta duraxat euanida, sine vlla corporis specie deformant.

Quas ob res egregia quadam facultate praediti mihi semper visi sunt illi, qui scholasticam cum oratoria sine vtriusque dispendio norunt contemperare. Vt enim nihil est puerilius, quam cum dicendi campus alta quadam ex Theologorum petita fontibus desierat, redundanti verborum luxuria farcire

concionem: sic importuna quadam, & rudi, & indigesta scholastica nihil arbutor, aut trigidius, aut miserabilius.

Habet cum sacris concionibus magis quotidianum commercium scriptura, qua nihil ad maiestatem excelsius, aut ad vim efficacius, aut ad omnem copiam verius reperiri potest: Mare profecto est illud magnum, quod nunquam exarescit, sed nouis subinde influentium vndiq; rerum incrementis, quasi perpetuis riuus, & fluminibus in immensum fecundatur, vnde Augustinus exclamat.

Scriptura.

Mira eloquiorum tuorum profunditas est, quorum ecce ante nos superficies blandiens parualis, sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas, horror est intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.

Aug. g. l. 12.
confess. c.
14.

Et vbinam gentium maius ad omnem doctrinam praesidium concionator inuenturus est? Si Physica quaeritur, num hic rerum omnium causa sunt in Deo? si Ethica? num bonorum morum lex est, & officina? si Logica? num veritas est, & lumen mentis? si Iurisprudentia? num sapientiae, & aequitatis sacrarium? si ipsa facultas oratoria? num magnorum sensuum, & acutissimarum complexionum mater est? Quamobrem praclare Tertullianus spectaculorum amatoribus obicit

sacras literas grande spectaculum, & omnium rerum opulentia, atque varietate referunt.

Tertull. l.
de spectaculo.
lis.

Si scientiae, inquit, doctrinae delectat, satis est nobis litterarum, satis sententiarum, satis etiam canticorum, satis vocum, nec fabulae, sed veritates, nec strophae, sed simplicitates. Vis pugillatus, & lustratus: praesto sunt non parua, sed multa, aspice impudicitiam deiectam à castitate, perfidiam caesam à fide, seuitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam, & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur: Accedit quod eius fructus, non vnius duntaxat sint tempestatis, sed omnium temporum, neque tantum ad esum, sed ad medelam, quo fit, ut recte cum illa arbore Apocalypsis comparetur, de qua dixit spiritus veritatis.

Et ex vtraque parte fluminis lignum vitae, offerens fructus duodecim per menses singulos, reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.

Quisquis igitur serio concionari voler, scripturam, longe aliter, quam ille Macedo Homerii Iliadem, non in pretiosissimo scrinio, sed

in ipsis gerat medullis, ac visceribus, & quoties ab ea deslexerit, toties se extra elementum suum peregrinari exstimet. Quod certe studium insigni figura commendare voluit Deus, cum Ezechielem ad predicandum mittens, *filii hominum* (ait) *concedite volumen istud*, ubi Hieronymus, nisi ante comederimus apertum volumen, docere non possumus filios Israel. Porro ad sacrarum literarum lectionem, caute, & reuerenter aggrediendum est, neque enim exstimandum cum Cicronem, & Virgilium sine interprete legere tyronibus religio sit, necre vniuicque historis, quod aiunt, manibus tanta tractare mysteria, & discrete quidem in ea re praesent sanctorum Patrum interpretationes, quas in star micantium stellarum praepotens Deus in hoc Ecclesie firmamento defixit. Quae ad historiam Hebraeam, & Graecam attinent, discimus ex Hieronymo Allegorias, sensusque anagogicos recludunt Origenes, & Ambrosius. Apas ad infit uendos hominum mores sententias deducunt Gregorius, & Chrysostomus, locis obscuris, & perplexis difficultatibus impeditis, Augustinus praefert facem: Breuem, & facile in interpretationem subiicit Lyrannus tyronibus non contemnedus. Omittit Tychonij Afii volumen isagogicum, & Martiniij Hypotipotes, quae canones, & regulas ad varios scripturarum sensus eliciendos tradunt, & tot veteres, nouosque interpretes, quorum Catalogum apud Bellarminum, & Posseuinum licet videre. His ergo duobus facilius sternetur via, ad sacerorum oraculorum intelligentiam, quorum immensa solet esse profunditas.

Hierony. in Ezech.

Interpres scripturae, qui legitur.

Regulae Tychonij ex lectione ad D. Aug. l. 2. de doctrina Christ. c. 30. tom. 3.

Historia Ecclesiastica. c. 110.

Atque cum multa ex Ecclesiastica historia pendeant ad sensus praesertim literalis rationem dignoscendam, ea non impigre legenda est, quam Baronius omni laude maior omnium locupletissime digessit. Annotandi praeterea in aduersarijs loci communes, ex ijs, quae quotidianis teruntur lectionibus, siue ad docendum aliquod dogma, siue ad confutandos errores, siue ad morum, & vitae institutionem, siue ad virtutes inflammandas, siue ad peccata redarguenda, & caetera huiusmodi. Quamuis enim omnia nunc istis syluis, & collectaneis affluere videantur, tamen quod quisque sibi priuato labore delegit, & meditatus est, hoc magis putat suum, hoc securius profert, & uilius.

Hic non segniterydetur inculcandum He-

braicarum literarum studium, quarum vim, Hebraica pulchritudinemque demiratus Amelius scriptor Graecus Plotini discipulus, fateri cogitur, in Hebraea lingua, quam barbaram Gigcorum more appellat, permagnam esse emphasim, breuitatem, perspicuitatem, minus quidem varietatis, quam in Graeca, sed minus ambiguitatis, eius autem uerba, quia rara sunt testimonia subijciam *ἔχει ἡ βραβεία ὀνόματα, πολλὰν ἰμφορὰν, πολλὴν δὲ σωτορμαίαν, ἀμφιβολίας τε ἐλάττωνος μετῴχητος, ἡ πολυκλίαι, ἡ τὸ πλῆθος τῶν λέξεων.*

Amelij Philosophi Graeci de lingua Hebraea iudicium.

Quamobrem, ut nummi praestantiores censentur, qui mole exigui, maiorem pecuniae summam complectuntur, sic omnium praclarissima, uel cotituro dicenda est lingua Hebraea, quae tanta uocabulorum raritate, tot rerum pondera comprehendit. Antonius Posseuius noster, uir acerrimi iudicii, prudentissimi que consilij in libro secundo bibliothecae, ubi de studio diuinae scripturae tractat diffusius, Hebraeam linguam commendat his uerbis. Ortam cum hominis creatione Hebraeam linguam fuisse, atque adeo institutam, qua praecipue mysteria diuinae sapientiae exponerentur certissimum est: *In ea uero esse tot sacramenta, quot sunt uerba, tot mysteria, quocuncta, tot arcana, quot apices*, est quoque uetissimum, ut non immerito ipsa ueritas dixerit, non praeterituru a lege unum iota, aut unum apicem donec omnia fierent: Ita que & iure uocata est sancta, quando quidem mysteria omnia sanctissimae Trinitatis nomenque ipsum Dei ineffabile, caeteraque ad sanctificandas animas in ea continentur, tanquam in abyssu profunda secretorum, quae nunquam possit exhauriri.

Ea quoque potissimae, ac nobilissimae partes uniuersi, quae conspici possunt, sua quaeque primum nomina sortita sunt, qualia caelum, terra, mare, lux, nox, quae & hominibus ipsis imposta nomina complexa est: Quorum significatio totidem elementis, eodemque singularum partium pondere constans, in alijs linguis non est. Praeterea nullum idioma, uel pronuntiationis integritate gratius, uel simplicium uerborum gratia uerbis, uel significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ijs, qui hanc linguam didicerunt. Haec ille. Adde quod Hieronymo in 1. ad Corinth. 13. Hebraeam linguam Angelicam nominari ab Apostolo dicitur, *quod*

Haymian Corinthe

quod eius usus proprie in celo futurus sit post resurrectionem, cui assentiuntur Remigius Viualdus, Ioannes Cardinalis, Viguerius, & alij.

Lingua
Graeca flu-
ditur.

Quod si obijcias viros sanctos, & excellentes Theologos, puta D. Bernardum, & D. Thomam, hoc studio caruisse, responderi minus forte fuisse necessarium, ijs temporibus, quibus erat unum fidei labium in vniuersa Europa: Nunc autem in tanta Haereticorum perfidia, & calliditate, quae potest esse cunctatio? Itaque D. Augustinus, & ceteri Patres, quod ipsi fortasse rerum, & occupationum pondere oppressi praestare non poterunt, hoc alijs vt faciant, suadent, vel si minus possint, ad eos, qui fuerint peritiores huius linguae, & in fide Catholica sani, quam diligentissime recurrant. Nec minus excolenda Graeca est, vt noui testamenti, vt septuaginta interpretum, & Aquila, & Symmachi, & Theodorionis, maxime vero Graecorum Patrum intelligentiam assequamur, non quod velim concionem Hebraisimam, atque Hellenisimam frequentibus intingi. est enim apud populares autem odiosum, verum extra conciones sacro oratori sapius cum doctis hominibus agendum est, differendum, concertandum, quo linguarum praesidio, nisi tunc armatus fuerit, aut incertiam suam fateatur, aut temeritatem prodatur necesse est. Quamobrem linguarum studium iuuenibus summo opere videtur excolendum, cauendumque ne in Hebrais vana quadam difficultatis opinione quasi *Taraxippo* in ipsis primordijs hebescant. Non est ea lingua, quae putatur, austeritas, nihil conanti difficile, modico tantum in ipso limine labore opus est, exforbenda literarum, & coniugationum elementa, maxime ex Bellarmini institutionibus, quae ceteris methodo, & claritate praerulent, mox eiusdem expositio in psalmum trigessimum tertium aggredienda, auctor cum praecipis Grammaticae coniungendus. Ita quicquid operose videtur difficultatis plenum, subito defringetur, & legitibus mirabilis occurret suauitas. *Qui nuquam esse vult, quod est in uero pro uerbo, fran- gi nucem.*

Neque aliam ferme ob causam, quam ob quodidianas, partim in concionibus, partim extra conciones cum omni genere hominum congregationes, oportet controuersiarum, & Conciliorum, & Canonum, & practicae Theologiae, quam casus conscientiae appella-

mus, concionatorem esse peritissimum, haec enim omnia ad scripturam referuntur, & communi quodam vinculo inter se complexa continentur.

Hac ubi Panoplia fuerit instructus concionator, iam ad concionem descendat. In qua constituenda duo, spectat, materiam, & formam. Materiam appello argumenta quae in concionibus tractari solent, formam ipsorum commodam tractationem. Rursus materia alia prima est, alia secunda: prima thema est ex sacra scriptura, quod ad dicendum proponitur, & licet illud quidem videatur in proprio esse, tamen non minima est prudentiae, ea seligere, quae rebus, locis, temporibus conueniant, quaestiones altas, subtiles, ambiguas, controuersas, ubi nihil opus est amputare, contra, ea quae ad mores instituendos potissimum faciant, & praecellam habeant moratae speciem eruditionis arripere; In quo certe prudentes viros magnum delectum, & iudicium adhibere video. Porro scripturae themata, alia sunt exornatiua, vt quae ad B. Virginis, & Sanctorum laudem attinent, alia adhortatoriua, in quibus magna pars concionum est collocata, vt quae ad poenitentiam, charitatem, patientiam, & similes virtutes adhortantur. Alia sunt in corrigendis hominum vitijs versantur, qualia saepe sunt Prophetarum oracula, cum improbis caelestes minas intentant. Alia consolatoriua, vt quae ad pusillanimes, & abiectos recreandos, permulcendas humanae vitae miseriae, & spem in Deum excitandam potentissima sunt. Alia didascalica, vt quae in quaestionibus explicandis desudant, quae agunt de fide, purgatorio, visione Dei, & ceteris. Alia ab hac sublimitate paulo demissiora, & magis familiaria, vocantur institutiua, quae in formanda vitae disciplina, & tradendis praecipis sunt occupata, qualis est Clementis Alexandri Pedagogus. Alia denique mixta, quae variorum generum suauem quandam temperiem complexa sunt, & haec quidem longe probatiora, nam in vno genere tota concione versari plus habet aliquando tedium, minus utilitatis.

Materia secunda continet argumenta, & probationes, quae ad illustrandum thema propositum asseruntur. Percutuntur autem ex locis, partim communibus, partim etiam proprijs, loci communes illi sunt, de quibus si-

CCCC 3 bro

Conformatio concionis.

Materia delectiua.

Thematibus varijs.

Loci communes.

*Eccl. Theo.
legiri.*

bro 4. differuimus, definitio, partium enumeratio, genera, caussa, effecta, adiuncta, & cetera, quae non minus ad sacram, quam profanam Rhetoricam attinent. Locis Theologorum magis proprii sunt, scriptura, traditiones, Ecclesiae vniuersalis auctoritas, sacrorum Conciliorum decreta, sanctorum Patrum, & aliorum saniorum interpretum commentationes, ius Canonicum, historicorum Ecclesiasticorum recensita, & quae ex ijs fluunt argumentis reuelationes, promissiones, comminationes, vaticinia, figurae, allegoriae, parabola, sacramenta, ceremoniae, quaeque magis singularia sunt sumpta ex praedestinatione, prouidentia Dei, iustitia, bonitate, amore, cuiusmodi sunt illustratio nominis Dei, gloria Christi, voluntas, & praecipua diuina. Angelorum custodia, orationes sanctorum, virtutis splendor, peccati turpitudine, magnitudo praemiorum, ac poenarum, consuetudo, & experientia rerum, naturae dictamen, conscientiae testimonium, Ecclesiae utilitas, proximorum edificatio, & offensio, miracula, consolationis spiritus, & officio, sacramentorum, humanae vitae miseria, vanitas, ac breuitas, mors certa, & incertum eius tempus, hostium nostrorum astutia, mundi peruersitas, & similia, quibus parte nonnulla ex humaniorum litterarum officina poterunt intereri. Atque ut in summa complementum omnium, tota penes rerum, & argumentorum siluam scriptura, Patres, & ratio suppeditant. Cuius autem in sacris litteris duplex sit sensus, vnus literalis, alter mysticus, qui in allegoricum, tropologicum, & anagogicum subdiuiditur, Litteralis maxime placet doctis, & historicis hominibus; Mysticus, siue spiritualis diffusior est, & popularibus saepe auribus iucundior: quanquam in eo tenendus est modus, ac insana figurarum dulcedo, nos a corporibus ad umbras vsquequaque traducat. Quo in genere saepe errarunt Philo Iudaeus, & Origenes, qui ingenij sui acumina putarunt esse sacramenta, & quae simplici sensu erant interpretanda, in varias allegoriarum picturas detorserunt. Quae propter allegoricas expositiones, ut notat Euthymius per sepe afferte docti negligunt, quod hi sensus facile destruantur, & multis sint ingrati, quid ille dixisset, si recentiorum quorundam Ari-gidas parabolas legisset, qui non verentur *librum generationis* Deiparam Virginem dicere, tres panes ab amico erogatos Lucae 11. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: nauicu-

Duplex sensus scripturarum.

Euthym. in psal. 150.

Allegoria visiosa.

lam, quam ascendit Christus Math. 6. poenitentiam: quinq; panes, quinque libros Moysis, & duos pisces, humanitatem, & diuinitatem Christi. Haec dicerentur, si vena vlla generosi spiritus in nobis resideret: Quod vero ad sanctorum Patrum attinet testimonia, nec ista viderentur temere in concionibus coaceruanda, quod plerique faciunt, qui se pulchros, & beatos putant, si vel ad doctrinae ostentationem, vel ad memoriae miraculum alia alijs ingerant, & in vernacula concione, nihil nisi peregrinam linguam sonent. Quanto prudentius est eorum consilium, qui si quae sunt Patribus minus speciosa, vulgari lingua per texunt, additis tantum vocabulis, in quibus maior vis inest, aut gratia, sic enim, & memoriae subsidium, & temporis paratur lucrum. Iam vero non in rationibus, quae ingenij solertia inueniuntur, multum valet definitio, & caussae, & effecta, & adiuncta, & partes: flos autem, & pulchritudo ab extrinsecis similibus in totum corpus orationis emanat.

Testimonium SS. Patrum cum industria profertur.

Forma concionum non est vna, sed pro locorum, temporum, personarum, argumentorum denique ipsorum varietate, in varias tribuitur partes. Imperitus est concionator, qui eandem crepidam omnium pedibus conatur induere, videndum est, quid cuiusque aures ferant, quid palatum exoptat, sed maxime, quid saltem vniuersorum conducat. Rursus ex materia alia subinde formarum consurgit diuersitas, aliter enim tractatur exornatum genus, aliter didascalium, aliter adhortatorium. Exornatum plus ex sua natura floris expetit & facundiae, licet enim omnis, quae de rebus diuinis habetur oratio plus olere debeat grauitatis, & sanctimoniae, quam artis, & curae, tamen fieri non potest, quin in istis speciosis argumentis, qualia sunt, aut Christi natiuitas, aut B. Virginis encomia, aut sanctorum laudes, multa liquidius, & ornatius effluant. Quis enim in illa laudatione Agnetis, quae est apud D. Ambrosium, & acumina, & flores eloquentiae singulares non agnoscat, *nomen virginis visulius est pudore.* Appellabo martyrem, praedicaui satis, prolixa laudatio est, quae non quaeritur, sed tenetur. Facessant igitur ingenia, eloquentia conticecat, vox vna praeconium est. Hanc senes, haec iuuenes, hanc pueri canant:

Forma & character concionum. Exornatum floridius tractanda.

Nemo est laudabilior, quam qui ab omnibus laudari potest, quot homines, tot praecones, qui martyrem praedcant, dum loquuntur.

tu: Hæc Juodecim annorum martyrium fecisse traditur. Quo ætate hinc est crudelitas, quæ minuicula non peperit ætati; Imo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuitne in illo corpuseulo vulneri locus? Et quæ non habuit, quo ferrum reciperet; habuit, quo ferrum vinceret: At istius ætatis puellæ tortuos etiam parentum vultus ferre non possunt, & acui districta, solent puncta flere quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum in panida manus, hæc stridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus inori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domini signare victoris.

Vides quam acutæ, & extulptæ sententiæ, & quo errore teneantur, qui ista argumenta eodem stylo, quo cætera tractanda existimant: Longè enim diuersa sunt ab aliis, & suapte ingenio rotos, atque expositiones quamquam modestas desiderant. Idipsum in oratione Basilij de laudibus B. Virginis, & sermone Procopij Diaconi, & Cartophylæis in Marcum, ex Nazianzeni dentique, & Chrylosomi concionibus facillè possumus agnoscere. Quin etiam non alium seruant ordinem, quam eum, de quo in exornatio genere dictum est; Narrant, exaggerant, atollunt, inculcant, conferunt, exclamant, discurfiones tamen ad institueandos mores, aliquando longiores admittunt.

Adhorta-
torum
quomodo
tractandum

Adhortatorium minus requirit concinnitatis, sed plus coloris, sumit enim certa capita, quibus & hortetur ad bona, & dehortetur à malis, qualia sunt Dei gloria, Ecclesiæ deus, nostra ipsorum & vultus, poenæ & præmia, hæc constanti nexu exequitur, urget, instat, premit, reprehendit, consolatur, ad summum plus est in affectibus & figuris sententiæ, quam in delectu, & scriptura verborum. Quo in genere sæpe admirabilis est D. Augustinus, nam & monendo rationum robore conuincit, & consolando plenus est suauitatis, & reprehendendo grauem quandam sanctimoniæ præfert, quæ non insultat, sed visceribus miseri orcha compatitur. Et hoc genus efficacissimum est, exemplum sit istud: Ab incantatoribus, & sortilegis deterret homines alioqui istis vitis satis mancipatos, vide qua grauitate, & misericordia? *Frater mei*

non vos plangam quotidie inuenio ista, & quid faciam. nondum per suadeo Christianis in Christossem esse ponendam? ecce si cui factum est remedium, moriatur. Quam multi enim cū remediis mortui sunt, & quam multi sine remediis vixerunt. Qua fronte exiit anima ad Deum? perdidit si, num Christi, accipit signum Diaboli. An forte dicet, non perdidit signum Christi: ergo signum Christi cum signo Diaboli habuisti. Non vult Christus communionem, sed solus vult possidere, quod emit, tunc emit, ut solus possideat, tu facis es consortem Diabolum, qui te per peccatum vendideras. Va duplici corde, qui in corde suo partem faciunt Deo, partem faciunt Diabolo, (deinde) cognoscamus ergo agnum fratres, cognoscamus præternum nostrum.

Genus didascalicum duplici modo tractatur, vel enim demissius ad popularem captum familiarissimis similibus, & actuosis figuris, qua in parte, sancti quoque, Augustini prudentia omnino admirabilis est, ita pterunque questiones altas, & subtiles ad rudiorum intelligentiam format, & fingit, vt in sermone de S. Vincentio data occasione occurrit in disputationem de corpore spirituali, vide quo artificio, quam miri simplicitate, & cædore styli.

Generis didascalici tractatio

In sanitate (inquit) magnum est nihil sentire, multa habemus intus in visceribus nostris, quis ea nostrum sciret, nisi in corporibus nostris laniatis videret? viscera nostra interiora, nostra quæ dicuntur intestina, vnde nouimus? & nunc est bonum, quando illa non sentimus, tunc sani sumus. Dicis alicui, oblerua stomachum, responderi tibi, quid est stomachus? Felix ignorantia, nescit vbi habeat, quod semper sanum habet, si sanum non esset, sentiret, si sentiret, non bono suo sciret.

Popularis character August.

Sed quamuis laudata corporis sanitate venimus ad celeritatem motus; & inuenimus nos plumbeos quodammodo. Quanta est celeritas cælestium corporum? Vis nosse quanta sit? intueris solem, & tibi videtur, quasi non moueatur, & tamen mouetur. Forte dicis mouetur, sed tardius, vis nosse quanta celeritate moueatur? vis ratione colligere quod non sentis aspectu: si recta via ab oriente usque in occidentem, in hac terra veredis quisque currens, per quos dies perueniret, qualibet eorum velocitate ferretur, quot mansiones ageret; & cætera, quæ fusc persequitur, quasi mæsa in os ingerens.

Aliet

Aliter didascalicum genus tractatur ad eruditarum aurium institutionem, doctis, & accuratis argumentis, expositione diuersarum sententiarum, cum delectu melioris, testimonijs, exemplis, elaboratis similitudinibus, & tota illa supellectile magnificæ orationis, quæ interdum quanquam parcius assumenda est.

*Dispositio
sermonum.
Primus or-
do ferme se-
cus arte.*

Iam dispositio quoque pro varijs argumētis varia esse solet.

Vna est sine arte, naturali cursu fluēs, qualis in paraphrasi, & homilijs veterum in historijs, & parabolis esse solet.

Paraphrasis siquidem textum sacrum exponit seruatō eodem ordinis filo, singulis insistens, omnia discutens, quāquam breuissimè hicordo interpretum potius est, quā oratorum, est enim redij pleaus apud eruditas præfertim aures, nisi lepore, & venustate quadam aspergatur.

Homilia magis sapit oratorum, & adipale amplificationibus, & excursionibus ad mores instituendos paulò longiusculis vtens, cæteroque totam Euangelij seriem familiari sermone percurrit, atque explicat.

Historica sæpè partitionem suo apte ingenio suggerunt, vt Euangelium de diuine epulone, eiusdem diuitis, & Lazari conditionem in terris, deinde vtriusque mortem: tertio statū in alia vita.

In parabolis primum ostendimus scopum parabolæ, secundo signantis, & rei signatæ commercium declaramus. Tertio ad mores informandos deducimus. Et hæc, vt dixi, naturali ferme tenore manant liquidius.

*Secundus
dispositio
modus.*

Secundus ordo pendet magis ex arbitrio, & arte oratoris, qui sit, vel cum ex toto Euangelio, duo, aut tria quadam capita discutienda proponantur minimè inter se coherentia, qualia essent in Euangelio de socio Petri, priorum hominum perpeffiones, & inuocatio Satorum, quæ sanè aliquando se insinuant lenocinio varietatis, quod facillè fit in multis argumentis afferre aliqua in medium spectabilioris notæ, minus tamen habent ordinis, & nescio, an magis fructu, & utilitate respondeant.

Pulchrius igitur res procedit, cum ex toto Euangelio ea delignantur capita, quæ ordinem, & nexum habeant, vt ex vno in aliud comoda succedat digressio. Sic in Euangelio de surdo, & muto, primum tyrannis Damianus ostenditur, deinde, quo pacto aduer-

sus animas Dei caractere signatas eandem exerceat: tertio qui inde, & quam tetri, ac funesti consequantur effectus.

Solet autem istud accommodatius fieri, cū in ipso themate, sententiaque ad dicendum proposita, quasi fruges in semine, sic tota vis, & ratio concionis includitur, vt in illo *Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Si dicatur de actu dilectionis, de obiecto dilecto, rationeque diligendi; Sed quod etiam videtur ingeniosius, in vna plerunque vocula tota concio fundabitur, vt in illud *Calicem meum bibetis*. Si dicatur de duplici calice Babylonis, & Christi.

Denique sæpè non tam spectantur verba, quam ipsius Euangelij scopus, in quem recta collinear, & instituitur oratio, modo de ieiunio, modo de charitate, & de qualibet alia insigni materia. Methodus autem propria solertia permittitur, quæ sumit argumenta, nunc ab vniuersis capitibus, vt antiquitate, honestate, utilitate, nunc à causis, qui mos frequentissimus esse solet, nunc ab adiunctis rerum, nunc vtriusque allatis sententijs questio discepratur, & dissoluitur, cæterisque eiusmodi industriae adminiculis roboratur.

Tertius modus, qui solet habere aucupium quoddam nouæ, & gratæ delectationis, est symbolicus: cum thema per symbola, & imagines tractatur, quod varijs modis contingit.

*Tertius
modus
dispositio
di symboli-
cus.*

Vel enim sumitur historia, vt si concionator de obedientia dicitur, Isaacum sub paterno cultro effigiet, & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates, atque ornamenta proponat.

Vel adhibetur tantum similitudo, vt cura sub agroti imagine tota poenitentiae ratio explicatur.

Vel allegoria, vt cum iudicium in libro septem sigillis obfignato proponitur, vel per continuam antithesin Apostoli cum luce, & sale allatis vtriusque proprietatibus conferatur.

Vel certè illustris aliqua figura instar emblematis depingitur, in cuius explicatione, variarumque partium accommodatione tota demum opera infumitur. Vt si de prouidentia dicitur, pro fundamento fumus Ezechielis visionem, & mystica animalia, in quibus eandem expressam fuisse Apollinaris, atque post illum, Polychronius censuit.

Vel si de patientia sermonem facturus, pri-

animo

Tertull. de
patinita.

num subijciam illam oculis, tanquam honestam virginem is coloribus expressam, quibus Tertullianus non ignobilis artifex depinxit. Vultus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla mœroris, aut iræ rugositate contracta: remissa æque in lætum modum supercilia, oculis humilitate non infœlicitate deictis, os taciturnitatis honore signatum, color qualis securis, & innoxius: Motus frequens capitis in Diabolum, & minax risus, cæterum amictus circum nectora candidus, & corpori impressus: vt qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedit enim in throno, spiritus eius mitissimi & mansuetissimi, qui in turbine glomeratur, non nubilo liuct, sed est teneræ simplicitatis apertus, & simplex, quem tertio vidit Helias. In eodem genere est curus avaritiæ apud Bernardum.

Avaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quæ sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porro iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas, & his vnus augea ambobus præsidet habendi ardor.

Hæc amplam dicendi materiam suggerit, sed vt libere fatear, hic modus nisi summa prudentia, & dexterritate tractetur, ostendit quippiam iuuenile; & leuiculum, quod momento temporis desolescit: Idcirco haud eorum probatim institutum, qui nunquam acquiescunt, nisi per symbola, & imagines concionati fuerint.

Quartus
modus per
paradox.

Quartus modus est per *παράδοξον*, cum questio quædam a communi, & plebeio sensu abhorrens, quales sunt in Christiana disciplina permulte, grauitur, & copiose tractatur, qualis est illa D. Chrysostomi, *quod nemo laeditur, nisi à seipso*. Idcirco nouitatem actionis excusat in ipso limine, *οὐδὰ μὲν ὀπίσθεν παχύτεροις, καὶ πρὸς τὰ παρόντα κερχνοσι, καὶ τῆ γῆ προσηλομένοις, καὶ ἀσθηταῖς μὲν δαλέσσει ἡδοναῖς τῶν νεκρῶν οὐ σφοδρὰ ἀντεχομένοις καὶ γὼς ἔς, καὶ παραδόξος ὁ λόγος οὗτος ἐναὶ δόξεν.*

Scio forte vs. crassioribus quippe presentibus rebus inhiants, ac terra iuncti affixi, & sensu voluptatibus seruunt spiritibus, non admodū dediti mensura hæc, admirabilius, videatur oratio.

Quintus
modus per
diab. g. &c.

Videō & quintam quandam formam, per dialogos, & prosopopeias induci, & dramata, & senatusconsulta, & actiones iudiciarias fieri in concionibus, de qua viri prudentes viderint, sed nisi præstans quædam facultas, & industria hæc agendi rationem inquit pericu-

lum est ne incidat in vitium *κακοψῆας*. Hæc de varijs characteribus concionum.

Partes con-
cionis.

Nunc de partibus concionis videamus, nolo concionatorem indifferum, nolo nimis oratorem esse, quo vitio laborant nonnulli, qui veteres quasdam partitiones à schola religiosius obseruant, exordia, & narrationes, confirmationes quoque, & perorationes scrupulose digerunt, & artificium suum, vel potius infantiam produunt. Non enim Dei spiritus scholæ legibus vincitus tenetur, quamquam nec scholastici Rhetores, hunc partium numerum semper necessarium esse voluerunt, sed partitionem duntaxat, & probationem. Primum igitur illi aditus prolixi, fluentes, calamistrati, toti a sacris concionibus relegentur, si longior fuerit in exordio, statim auditores permulti prolixitatem sermonis formidanter demittunt (quod ait ille) iuriculas, *vt iniqua mentis a ellis*, si comprior, dabis suspicionem fuci, vbi minime fucatum esse oportet: si extra rem vageris, ad metā te tacita reuocabit omnium conscientia. Raro contingit, vt orator, vel à se, vel ab auditorū persona debeat exordiri, si tamen euentus aliquis suaserit, non veto, sed parçè, & prudenter faciendum moneo.

Exordia
concionum.

Quæ igitur exordia, inquires, apta sunt concionibus. Primum ante precationem video apud graues personas placere simplicem rei expositionem, & totius concionis diuisionem: neque enim istis assentior, qui putant senile, & frigidum partiri orationem, quod longe sit ingeniosius artem occultare, & auditorem toto tempore suspensum tenere.

Procul istæ artis, & ingenij argutiæ, quam ducturus est orator lubenter inspicio, viam tenenti gratius est iter, hospes, & peregrinus in rebus languet citius. Nolo qui me suspendat, & eruciet, volo qui me doceat. Nec verendum est, ne quid nimium lucis habeat oratio, rarius istud peccatum est, veniã statim meretur.

Isogago orn-
tissima.

Ne quid tamen dissimulem, simplicem istam rerum diuisionem nimis asseram, & siccum exordium nonnulli putant: Dandum erit fortasse quiddam auribus plenius, si res videatur expetere. Post precationem, instar iusti, & maxime proprii exordi, feri solet, quæ à nonnullis λόγου ἰσογαγῆ introductio sermonis appellatur, quæ fit cū breuis quædā, & grauis dissertatio instituitur, quæ re-

D d d d

Et

Et in materiam propositam influat, ut genus in speciem. Hæc ratio exordiendi pulchra est, & antiquis familiarissima, sic D. Chrysostomus in sermone de S. Andrea, *inuenit hic prior fratrem suum*, apte exordium ducit à communiōne mutui cuiusdam amoris, quem hominum pectoribus Deus indidit. Cum à principio, inquit, Deus hominem fingeret, noluit solum esse, sed largitus est mulieris auxilium, & ut vnâ cohabitarent instituit. Sic in parabola de seruo nequam, & in socium crudeli, ubi exemplum statuitur de misericordia, & iustitia, aptum erit exordium, si dicatur. Mundum quasi duabus columis iisdem virtutibus sustineri. In id quoque genus commode incidunt axiomata Theologica, & Philosophica, parabola, exempla, similitudines. A simili exorditur D. Augustinus sermone 22. *aurum de terra eligere, qui nouerunt, ubi dimitem senserunt uenam, ibi quicquid arsu est, quicquid laboris impendunt.* Et Theodoretus nobilē orationem de prouidentia à similitudine piscatorum τὸ δαλάτιον βίον ἀσπαζομένον οἱ εἰ τὰς φορτίδας ἐρότλουσιν. Item orationem de natura hominis, à simili de magnete cum sacris literis, & sermonem 11. ab Aristippo *μητροδιδάτω*. Cæterum cauendum ne ista sermonis Isagoge primum sit aliena, deinde ne nimis proluxa, sed concioni prudenti quadam mensura dispenseur.

D. Aug. de S. Vincentio

Alia exordia rem statim aggrediuntur, & prima aggressionem tangunt, ut in passione, qua nobis recitata est, *euidenter ostenditur. Iudex ferox, tortor cruentus, martyr inuictus.* Alia fiunt ex abrupto, ut apud D. Basilium, *Esorugiat, & quis non timebit?*

propositio confirmatio

Narratio nulla est in concione, quæ proœmiiu necessarid consequatur, multa tamen occurrunt παραμυθίαι (ut Græci appellant) quæ si appositè fiant & ex optimis afferantur authoribus, frugifera sunt, & plebeijs præsertim auribus periucundæ. Porro narrationis locum tenet propositio illa generalis, in qua tanquam in cardine tota vertitur concio, huic succedit confirmatio, potissima pars orationis, varijs constans argumentis, vel si quid refellendum occurrat, confutatio. Claudittotam concionem, peroratio, quæ fieri solet, non scholastico stylo, ea scilicet repetendo ad ostensionem memoriæ, quæ per totam orationem longè, lateque sparsa fuerint, sed per aciem quandam exhortationem, quæ vel nouas, cas-

Peroratio.

que potioris notæ rationes contineat, vel certe iam delibatas robustiore quadam vi, & læcētis imprimat, ut infixos aculeos inimis auditorum pectoribus relinquat. Per apostrophem, aut abruptum finem facere iuuenit aliquando, modo ne quid nimis frequens, & affectatum.

De elocutione quid attinet plura dicere? cum putem me in hac parte Logodædalo homini imprimis diserto satis fecisse. Etiam vos censetis, & amplectimini, quod summis concionatoribus placere video, qui de sacri oratoris elocutione hæc præcipiunt. Habet eloquentiam sine affectione, candorem sine furore, grauitatem sine timore. Sit mediocriter, acuta nõ hebes; nõ reduat luxuria uerborum, sed neque sit sterilis; sit suaui non ingrata; sit modicè accurata, non uilis, nec abiecta, nec humi repens; ante omnia sit uiuida, spirans, succi plena, & roboris, modo ubique sit etiam apta. Queritis etiam an numeros, & figuras probem? dixi antea religionem non plane renunciare ingenio, sed eius vim, & impetum moderari, nolo aucupem syllabarum fieri concionatorem, nolo periodos circumtondere, nolo anxia quadam lima cruciare, puerile enim uitium est, & vix in ipsis rostris ferendum, certa tamen interualla, quæ fluere solent, vel mediocriter exercitatis nõ veto. Addo etiã figuras, sed quas non Neronianas, aut Glyconias, quas doctas fortasse inepti dixerint, nos ista tessellatæ orationis leuicula quædam choragia tyronibus pueris relinquamus, qui quam sapè Potææ naribus aureas armillas imponūt, ex scholis nosse possumus. At nos primum caueamus, ne acceritatæ sint nostræ figuræ, & quasi meditatæ, ne prodeant ex umbraculis, nõ quidem vocatæ, sed irreperitæ, deinde le ostentent hilarius, mox iactent etiam insolentius: hæc enim eloquentia iuuenilis est, & à pijs sensibus ad Sirenularum cantus animos auocat. Figuræ assumende sunt, partim ut nimis uilè, & strigofam orationem vindicent ab humilitate, & fordibus; partim ut nimis austeram modico quodam cultu exhilarent, partim etiam ut motus celerius vibrent, imprimant ualidius, defigant altius. Quamobrem nonnullæ in exornatio genere paulo cultiores permittuntur, quales sunt distributiones, anastheta, & descriptiones, quibus nonnunquam prudenter, & opportune S. S. Patres utuntur. In eo S. Fulgen. genere est illa antithesis sancti Fulgentij, *He in serm. de ri Rex noster trabea carnis indutus, de uila v. SS. in not.*

Elocutio concionum.

Carolus Raguus.

Concionum figura quales.

seri Virginis egrediens, visitare dignatus est mundum: hodie miles de tabernaculo corporis exiens triumphator migravit in caelum, & c. que ille fusius prosequitur, in quibus apparet quidam ornatus, sed minime adscitius, ac importunus; deinde, quo dictionis ad gravitatem temperamento nosse vos arbitror.

Descriptio in concionibus quibus.

Basilinae Se- lucia in ser- mone de SS. Innocent.

Innocentii Pueror. mar- ty. egregio descriptu.

Eadem lege admittuntur descriptiones, non in paergeris, ut ludant in describenda crepida, aut equo phalerato, aut venustulae mulieris facie, sed ut motui, qui imprimendus est famuletur. Quamobrem & in sermone de SS. Innocentibus Basilii Seleucia praecleara hypotypo- si describit infantes illos misellos, ciulantes, ad gladiorum fulgorem coniuventibus oculis in vinas matrum reflexos. Matres furentibus si- miles, aliam alio per urbem discurrentes, cum illis miserabilibus suis oneribus locum fugae quaeritantes; alias lacero amiculo; alias proiecto fugientes; alias sparsa coma filios in umbra- tes; aliam se cursu proripientem; aliam depre- hensem, quae timore dirigerat, & manantes lachrymis oculos, aspectumque, partim ad- stricti ensis impetum, partim ad innocentis animulam, quae iam erat sub ictu, diuidebat, a- liam quae se ferientibus per confertissima tela irruens opponebat; aliam quae stupore prius, quam soboles eius vulnere corruerat. Haec qui- dem graata sunt, & ita martyrum per pessiones, infertorum cruciatibus, aeternae vitae delicias, pec- catorum turpitudinem suauissimi Patres ple- runque describunt, sed in extraneas descripti- ones, quae nihil habent praeter pompam, nun- quam degenerant.

Addo frequentiores esse debere figuras illas, quae ad docendum faciunt, quales sunt interro- gationes, responsiones, dialogismi, quam cae- teras, & certe in iisdem multus est D. Augusti- nus, quo fit ut illam vim torrentis ingenij, plebeis etiam auribus quam familiariter at- tegeret, ut, quae aliquando humana curiositas, & dicit sibi, puerum per illud spirituale corpus videbitis Deum? Cito quidem responderi po-

test in loco non videtur Deus, per partes non vi- detur Deus, spatio diffusis, interuallu & separa- tus non videtur Deus.

Haec, & similia ad perspicuitatem orationis multum iuuant, in motibus, & affectibus, quos diuinus orator a Deo potissimum mentium Domino flagitare debet: multum dominatur vehementiores sententiarum figurae, ut exclamationes, auersiones, conuersiones, deprecationes, sermocinationes, & caetera, de quibus alius differendi locus. Accedat ipsa corporis eloquentia pronuntiatio, quae eluceat in voce clara, aequabili, varia procerum, quae dicuntur natura, familiari praesertim, ac natura, corpo- risque constitutioni accommodata. Gestus ro- tum, sententiarumque naturam sequatur, gau- deat concionator moderata gravitate, ac natu- rali decore, sit vultus serenus, & ita se compo- nat, qualem decet cum cuius ut tota vita, sic a- ctio pictura quaedam esse debet decore hone- statis. Haec vobis in tempore: nunc, ut cum sapien- tissimo doctore Gregorio claudam, scitote, co- cioneis, siue multitudinis corpus, cui verba fa- cere oportet, instar esse variae cuiusdam, ac multiplex belluae, ex multis animantibus magnis iuxta, paruisque, nec non feris, ac miti- bus confata, quam qui verbis cicurare, & du- cere aggreditur, huic in natura adeo praeposte- ra, & prodigiola gubernanda maximus pro- cul dubio subeundus est labor, ut tam simplex

Gregor. orat. 1. dicitur polu- tis & polu- morphi.
Απλῆς ἡ τῆς τῆς ὀρθότητος παντοδότητος καὶ ποικίλης καὶ ποικίλης καὶ τῆς πρὸς ἑαυτὴν οὐκ ἴστω.
si conscientia, quam varius, & multiplex scien- tia, ad omnium animos apte compositaeque si- bi adiungendos, & unicuique distribuendum totum λόγου στοιμιτρον demensum sermonis: itaque prima pars, & ferme tota huius sacrae eloquentiae prudentia est, & perpetuum cum Deo commercium, tanti enim sumus omnes, quantum ab eo caelesti fonte respergi- mur, a quo omnis ab eter- no manat, & mana- bit opulen- tia.